

Т. І. СІДЛЕЦЬКА

**ПРАКТИЧНА
КУЛЬТУРОЛОГІЯ. ІСТОРІЯ
НАРОДНО-ОРКЕСТРОВОГО
ВИКОНАВСТВА УКРАЇНИ
ЧАСТИНА II**

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Вінницький національний технічний університет

Т. І. СІДЛЕЦЬКА

ПРАКТИЧНА
КУЛЬТУРОЛОГІЯ. ІСТОРІЯ
НАРОДНО-ОРКЕСТРОВОГО
ВИКОНАВСТВА УКРАЇНИ

ЧАСТИНА II

Навчальний посібник

Вінниця
ВНТУ
2011

УДК [785.1+78.03](477)
ББК 85.315(4УКР)
С34

Рекомендовано до видання Вченою радою Вінницького національного технічного університету Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України (протокол № 3 від 28.10.2010 р.)

Рецензенти:

М. А. Давидов, доктор мистецтвознавства, професор;

О. К. Струкевич, доктор історичних наук, професор;

Т. Б. Буяльська, кандидат філософських наук, професор

Сідлецька, Т. І.

С34 Практична культурологія. Історія народно-оркестрового виконавства України. Ч. II : навч. посібник / Т. І. Сідлецька. – Вінниця : ВНТУ, 2011. – 73 с.

Посібник створений відповідно до програми дисципліни «Практична культурологія». В ньому розглядаються основні питання теорії та історії народно-оркестрового виконавства України. Є контрольні запитання, тестові завдання, список використаної та рекомендованої літератури.

Може бути використаний для виконання самостійної роботи, підготовки до заліків та іспитів, для самоосвіти. Посібник стане корисним також викладачам навчальних мистецьких закладів та широкому колу читачів.

УДК [785.1+78.03](477)
ББК 85.315(4УКР)

© Т. І. Сідлецька, 2011

З М І С Т

5 Відродження та реконструкція народного музичного інструментарію	5
5.1 Удосконалення струнних народних музичних інструментів.....	5
5.2 Реконструкція духових народних інструментів.....	8
Контрольні запитання.....	10
Список використаної та рекомендованої літератури	10
6 Формування і розвиток репертуару народно-оркестрових колективів.....	11
6.1 Становлення репертуару оркестру народних інструментів.....	11
6.2 Особливості розвитку репертуару народного оркестру на сучасному етапі	14
Контрольні запитання.....	15
Список використаної та рекомендованої літератури	15
7 Розвиток навчання на народних інструментах в Україні.....	17
7.1 Запровадження академічного професійного навчання на народних інструментах.....	17
7.2 Відкриття і функціонування кафедр народних інструментів у мистецьких вищих навчальних закладах України.....	19
Контрольні запитання.....	31
Список використаної та рекомендованої літератури	31
8 Створення перших професійних українських оркестрів народних інструментів	33
8.1 Оркестр народних інструментів Українського радіо і телебачення.....	33
8.2 Оркестр українських народних інструментів Музично-хорового товариства УРСР	35
Контрольні запитання.....	43
Список використаної та рекомендованої літератури	43
9 Тенденції розвитку народно-оркестрового виконавства у період незалежності України	44

9.1 Національний академічний оркестр народних інструментів України.....	45
9.2 Академічний оркестр народної та популярної музики Національної радіокомпанії України.....	53
9.3 Навчальні народно-оркестрові колективи як творчі лабораторії формування виконавської майстерності студентів	56
9.4 Творча діяльність аматорських оркестрів народних інструментів на сучасному етапі	58
9.5 Особливості розвитку народно-оркестрового виконавства на сучасному етапі	62
Контрольні запитання.....	64
Список використаної та рекомендованої літератури	65
Тести	66

5 ВІДРОДЖЕННЯ ТА РЕКОНСТРУКЦІЯ НАРОДНОГО МУЗИЧНОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ

5.1 Удосконалення струнних народних музичних інструментів

Становлення народно-оркестрового виконавства неможливо розглядати ізольовано від реконструкції та вдосконалення народного музичного інструментарію, тому що ці явища взаємозумовлені. Створення музичного інструментарію спричинило появу різних інструментальних ансамблів, а згодом – і оркестру народних інструментів, і навпаки: виникнення народного оркестру спонукало до реконструкції, вдосконалення і розвитку народного музичного інструментарію.

Ще на початку ХХ ст. вітчизняні музичні майстри почали відроджувати ліру, кобзу, бандуру, цимбали. Першим, хто взявся за цю справу, був музичний майстер із Чернігівщини О. Корнієвський – він хроматизував звукоряд бандури. У середині 20-х рр. ХХ ст. Л. Гайдамака разом із харківським майстром С. Снігирьовим створив оркестрову сім'ю бандур (пікколо, приму, бас), яку використовували в українських народних оркестрах. Дещо згодом за пропозиціями Г. Хоткевича та В. Кабачка майстри Г. Палієвець та В. Домонтович виготовили харківські бандури з елементами хроматизації і демпфером. У 1938 р. відомий український майстер В. Тузиченко виготовив бандуру з повним хроматичним звукорядом приструнків і фортепіанною клавіатурою на басах. Водночас він створив сім'ю бандур – пікколо, приму, альт, бас і контрабас, які згодом використовувалися в українських народних оркестрах. Вітчизняний майстер І. Скляр у 1946 р. удосконалив бандуру київського зразка і тим самим створив досконалий концертний інструмент, на якому можна грати в усіх тональностях. У 1956 р. майстер створив київсько-харківську бандуру, що сприяло раціоналізації виконавських прийомів гри – київської і харківської шкіл. Ця бандура перестроювалася не тільки на приструнках, а і на басах. Наприкінці 1950-х рр. П. Іванов удосконалив бандуру харківського типу. Основою конструкції цього інструмента стала харківська діатонічна бандура роботи С. Снігирьова і схема хроматичного строю київської бандури. Нова удосконалена бандура мала повний хроматичний звукоряд, її конструкція давала можливість рівноцінно грати обома руками і виконувати твори з різ-

ною фактурою. Згодом ці бандури увійшли до складу українського оркестру народних інструментів Харківської вечірньої музичної школи.

С. Снігирьов разом із Л. Гайдамакою створив сім'ю лір – сопрано і тенори. Розширенням звукоряду, поліпшенням механіки, тембру, впровадженням елементів хроматизації ліри також займалися І. Абраменко, А. Білоцький, В. Крайко. У 1950 р. І. Скляр сконструював дев'ятиструнну хроматичну ліру, що мала подібну до баянної клавіатуру. В. Зуляк також виготовив ліру на основі опису цього інструмента М. Лисенком. Майстер зберіг загальну будову ліри, але збільшив її розміри, за допомогою двох рядів клавіш хроматизував інструмент і змінив його стрій. Ліра конструкції В. Зуляка входила до складу Мельнице-Подільського українського оркестру народних інструментів. В. Комаренко створив свою конструкцію лір сопрано та баритона, що мали хроматичний звукоряд і використовувалися в українському народному оркестрі с. Наталине.

У 1920-х рр. почали відроджувати ладкові кобзи. У цей період відомий бандурист і диригент Д. Піка грав на ладковій кобзі в Полтавській капелі бандуристів. У 1936 р. Н. Лупич виготовив ладкову кобзу-контрабас, яка мала ладки на грифі і приструнки на корпусі. Вона використовувалася в Київській капелі бандуристів. У 1950-х рр. Ф. Палій і О. Незовибатько створили ладкові кобзи баси і контрабаси, на яких грали в Державній капелі бандуристів України. Та, слід відмітити, що на початковому етапі відродження цих інструментів відбувалося змішування стильових рис ладкової кобзи і бандури, у якої гриф майже втратив свої попередні функції.

У 30 – 40-х рр. ХХ ст. С. Снігирьов під керівництвом Л. Гайдамаки виготовив цимбали з хроматичним строем і діапазоном у дві октави. Наприкінці 1940-х рр. О. Незовибатько створив нову конструкцію хроматичних цимбалів (приму, альт і бас). Із 1951 р. Чернігівська фабрика музичних інструментів виготовила близько 10000 цих інструментів. У 1956 р. В. Зуляк сконструював сім'ю цимбалів (приму, альт, бас), а у 1964 р. – концертні цимбали. У цей самий період І. Скляр виготовив цимбали приму і втору.

У 1953 р. В. Зуляк відтворив бугай за розповідями старих музик, які в молодості грали на сопілках під акомпанемент бугая. Цей інструмент був уведений до складу Мельнице-Подільського оркестру, де використовувався епізодично.

У 1960-х рр. В. Зуляк створив сім'ю п'ятиструнних ладкових кобз

(мала, середня, велика), що входили до складу Мельнице-Подільського народного оркестру. І. Скляр сконструював три варіанти ладкової кобзи. Перші дві були чотириструнними без приструнків, третя мала дванадцять басів на грифі і три приструнки, що розміщені на другому грифі з ладками.

Мих. Лисенко також сконструював групу кобз (мала, середня, кобзаритм, велика, басова), які були виготовлені у 1974 р. у Мельнице-Подільських музичних майстернях. Ці інструменти використовувалися і в експериментальному українському камерному оркестрі Рівненського культурно-освітнього факультету Київського інституту культури під керівництвом дослідника.

М. Прокопенко на початку 70-х рр. XX ст. створив акомпануючі кобзи – інструменти, які мали шість і сім струн. Вони були виготовлені за зразком інструмента, зображеного на картині В. Васнецова «В кружале» (1919). Стрій акомпануючої кобзи майстра відповідає строю семиструнної гітари. У 1980-х рр. у Мельнице-Подільських музичних майстернях і виготовлялися аналогічні шестиструнні кобзи зі строем класичної гітари.

На основі чотириструнної домри, яку виготовив Г. Любимов у 1908 р., М. Прокопенко сконструював сім'ю оркестрових ладкових кобз: кобзу-приму, альт, тенор, бас і контрабас. Згодом ці інструменти знайшли своє застосування в Київському оркестрі народних інструментів та Оркестрі народних інструментів Державного радіо і телебачення. У 1974 р. оркестрові кобзи конструкції М. Прокопенка виготовляли Мельнице-Подільські музичні майстерні.

З 1967 р. Чернігівська фабрика музичних інструментів стала виготовляти два зразки бандури конструкції І. Скляра: бандуру без перемикання тональностей і хроматичну бандуру з механічним перемиканням тональностей, яка об'єднала виконавські і технічні можливості двох типів інструментів – київського і харківського. Ця бандура була досконалим концертним інструментом, у якому покращилося звучання, збільшилися діапазон і сила звука, ширшими стали технічні можливості.

З 80-х рр. XX ст. Львівська фабрика музичних інструментів «Трембіта» випускала бандури з механізмом перемикання тональностей музичного майстра і педагога В. Герасименка. Цей інструмент, на відміну від бандури І. Скляра, був значно легший, тому що мав не довбаний корпус, а набраний з окремих клепок. Він також оснащений компактним механізмом для перемикання тональностей і відзначався витонченим сріблястим звуком. Слід

відмітити, що В. Герасименко сконструював також харківську бандуру з механізмом перемикання тональностей. Тож інструмент, який до цього часу використовувався лише у народному бандурництві, тепер знайшов застосування і в професійній музиці.

У 1971 р. Н. Лупич виготовив ліру, яка мала шість струн, хроматичний звукоряд і використовувалася в Оркестрі українських народних інструментів МХТ УРСР.

5.2 Реконструкція духових народних інструментів

Важливим етапом на шляху розвитку народно-оркестрового виконавства стало також удосконалення духового народного музичного інструментарію, який використовували у своїй творчій діяльності самодіяльні та професійні оркестри.

У 1960 р. за описом Г. Хоткевича В. Зуляк виготовив сурму і ввів її до складу Мельнице-Подільського оркестру. Відомо, що сурма Г. Хоткевича мала сім отворів, а В. Зуляк зробив інструмент із десятьма ігровими отворами, за допомогою комбінованої аплікатури з'явилася можливість видобувати хроматичний звукоряд. Наступним кроком у відродженні сурми стало створення цього інструмента Д. Демінчуком у 1971 р. Його сурма мала дванадцять ігрових отворів і хроматичний звукоряд, а суремка (мала сурма) – десять. Як відомо, ці інструменти були досконалішими щодо видобування хроматичного звукоряду. Згодом Є. Бобровников, К. Євченко, І. Миколайчук, Г. Федькин, О. Шльончик створили сурми альт і бас. У плані звуковидобування вони нічим не відрізнялися від сурми-прими. Єдиною відмінністю були розміри, кількість ігрових отворів (сурма-альт мала дванадцять ігрових отворів, сурма-бас – дев'ять) і тембр, що був близький до гобоя, але мав гугнявий відтінок.

Сопілку, як і ряд інших українських народних інструментів, також удосконалювали протягом тривалого часу. Велика роль у цьому належить майстрам-конструкторам Є. Бобровникову, Д. Демінчуку, В. Зуляку, Н. Матвєєву, І. Скляру, О. Шльончику та ін. Спочатку вони виготовляли інструменти емпіричним шляхом, вибираючи з останніх ті, які мали найкращий стрій. І. Скляр першим зробив спробу обґрунтувати на основі законів акустики розміри сопілок (довжину, діаметр та місце свердління отворів). Він сконструював шестиотворні сопілки із запасними целулоїдними обручками, за допомогою яких інструмент перестроювався в різні

тональності. Це стало першим кроком в удосконаленні сопілки. У 1970 р. Д. Демінчук виготовив хроматичну сопілку на десять отворів, яка була значно досконалішою щодо строю, ніж сопілка на шість отворів. Таким чином збільшилися технічні можливості інструмента, розширилося коло тональностей, поліпшилася чистота інтонації. Згодом майстер виготовив цілу сім'ю хроматичних сопілок, до якої входили сопілки прима, альт, тенор, баритон і бас. Є. Бобровников виготовив буртову і темброву сопілки. Буртова сопілка мала металеве кільце, яке наполовину перекривало голосник, завдяки цьому вона різнилася своєрідним глибоким вібруючим звучанням. Темброва сопілка мала сім отворів (останній з них заклеєно пергаментним папером) і відзначалася своєрідним гугнявим тембром.

Д. Демінчук також працював над удосконаленням флюяри. Він виготовив квартет хроматичних флюяр із десятима ігровими отворами. Фрілки і флюяри об'єднав в одну сім'ю.

О. Шльончик створив сім'ю кувиць, кожний інструмент якої мав по три трубки. Ці інструменти використовувалися в ансамблі кувиць Корюківського будинку культури Чернігівської області. На початку 1980-х рр. Є. Бобровников виготовив власну сім'ю кувиць, у якій розширив звукоряд.

Є. Бобровников також удосконалив однобічну свиріль – зробив свистки на кожній трубці (прорізав голосник і вставив денце).

У 70-х рр. ХХ ст. К. Євченко і Г. Федькин виготовили козацькі труби. Інструмент К. Євченка мав сім ігрових отворів, дерев'яний мундштук, стрій – *ре мажор*. Діапазон інструмента був у межах октави. Козацька труба Г. Федькина була дещо досконалішою. Вона мала дев'ять ігрових отворів, металевий мундштук і значно ширший діапазон – від *до* першої до *фа* третьої октави. Інструмент мав яскравий тембр із металевим відтінком.

У 1980 р. Є. Бобровников за полтавським зразком із бузини і бамбука сконструював сім'ю ріжків (п'ять інструментів), що мали шість–дев'ять ігрових отворів, подвійну тростину і діатонічний звукоряд.

У 1983 р. Д. Демінчук створив квартет ріжків із хроматичним звукорядом. Трубки інструментів були зроблені з явора, розтруби – з коров'ячого рогу, тростини – пластмасові. Інструменти мали по дванадцять ігрових отворів.

Д. Демінчук і К. Євченко також удосконалювали волинки. Вони виготовляли хроматичні волинки і грали на них у Буковинському ансамблі пісні і танцю та Українському народному хорі імені Г. Г. Верьовки.

Отже, вдосконалення та реконструкція народного музичного інструментарію сприяли розвитку народно-оркестрового виконавства України і створювали плідний ґрунт для подальшого розвитку оркестру народних інструментів.

Контрольні запитання

1. Чим відрізняються бандури конструкції музичного майстра І. Скляра від бандур конструкції майстра В. Герасименка?
2. Назвіть музичних майстрів, які займалися відродженням кобзи. У чому полягало удосконалення цього інструмента?
3. Охарактеризуйте етапи відродження та удосконалення сурми.
4. Яким шляхом відбувалося удосконалення сопілки?

Список використаної та рекомендованої літератури

1. Гуменюк А. Українські народні музичні інструменти / Гуменюк А. – К. : Наукова думка, 1967. – 241 с.
2. Давидов М. Історія виконавства на народних інструментах. (Українська академічна школа): підруч. [для вищ. та серед. муз. навч. закл.] / Давидов М. – К. : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2005. – 420 с.
3. Іванов П. Оркестр українських народних інструментів / Іванов П. – К. : Музична Україна, 1981. – 110 с.
4. Матвеев М. Оновлення сопілки / Матвеев М. – К. : Держ. вид-во образотворчого мистецтва і музичної літ. УРСР, 1959. – 39 с.
5. Скляр І. Київсько-харківська бандура / Скляр І. – К., 1971. – 115 с.
6. Скляр І. Подарунок сопілкарям / Скляр І. – К. : Мистецтво, 1968. – 58 с.
7. Хоткевич Г. Музичні інструменти українського народу / Хоткевич Г. – Харків : ДВУ, 1930. – 288 с.
8. Черкаський Л. Українські народні музичні інструменти / Черкаський Л. – К. : Техніка, 2003. – 264 с. – (Народні джерела).

6 ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТОК РЕПЕРТУАРУ НАРОДНО-ОРКЕСТРОВИХ КОЛЕКТИВІВ

6.1 Становлення репертуару оркестру народних інструментів

Уже з початку виникнення оркестрів народних інструментів постало і залишається до цього часу питання створення репертуару для подібних колективів. Загальновідомо, що для симфонічного, камерного, духового оркестрів, для різних складів класичних ансамблів репертуар створювався протягом багатьох століть. Оркестр народних інструментів, на відміну від цих колективів, є надто молодим явищем світової музичної культури, тому він займав небагато місця у творчості професійних композиторів.

На початковому етапі самодіяльні колективи виконували обробки народного мелосу, танцювальну музику, мелодії революційних і масових пісень, які мали переважно невисоку художню якість і яскраво виражений агітаційний характер. Кожний керівник оркестру народних інструментів власноруч створював партитури для свого колективу, а вони нерідко відрізнялися один від одного інструментальним складом. Тому іншим керівникам оркестрів постійно доводилося підлаштовувати їх під інструментальний склад своїх колективів – це, безперечно, не сприяло розвитку репертуару для народного оркестру.

Із підвищенням виконавської майстерності оркестрантів керівники колективів робили перекладення фортепіанних і скрипкових творів. Тут чітко простежується тенденція переходу репертуару від агітаційно-пропагандистського – до репертуару, побудованого на зразках музичної класики.

Наприкінці 1920-х рр., спостерігається пробудження композиторської уваги до оркестру народних інструментів. Слід відзначити Г. Литвинова, який у 1928 р. написав «Музичний малюнок», що був першим твором для народного оркестру. О. Мартинсен у 1929 р. створив дві композиції на теми українських народних пісень «Задумав дідошок» і «Чумак». Ф. Богданов написав твір «Комсомольська реконструктивна» (1932) і зробив ряд оркеструвань масових пісень та інструментальних творів М. Коляди, О. Дашевського; обробок народних пісень М. Лисенка і Л. Ревуцького. У 1933 р. Г. Литвинов написав «Танок», а у 1935 р. Г. Верьовка створив

композицію на народні теми «Плескач». Це були перші твори для народного оркестру, написані професійними композиторами. Значення цих творів важко переоцінити, тому що в них були вперше враховані художньо-виражальні можливості оркестру народних інструментів. Але звернення композиторів до народного оркестру в цей період носило досить епізодичний характер, тому проблеми репертуару залишалися невирішеними.

Водночас варто відмітити, що у 1930 р. Л. Гайдамака опублікував частину творів із репертуару оркестру клубу «Металіст». Ці твори були першими друкованими партитурами для українського оркестру народних інструментів. До збірника входили композиції Г. Верьовки, В. Верховинця, обробки українських народних пісень. Це видання пожвавило й активізувало творчу діяльність оркестрів.

Загалом попит у сфері художньої самодіяльності на репертуар набагато перевищував можливості його видання в достатній кількості і в потрібній жанровій різноманітності. Тому вже наприкінці 20-х рр. ХХ ст. при видавництві «Мистецтво» було створено спеціальну редакцію для випуску репертуару і методичних посібників для художньої самодіяльності.

У 1927 р. при відділі культури Харківської окружної ради професійних спілок (ХОРПС) було створене Музичне Бюро, яке вивчало стан клубної музичної роботи, організовувало курси для підвищення кваліфікації керівників клубних гуртків і забезпечувало методичну допомогу художній самодіяльності, проводило музичні конференції, друкувало перші партитури для самодіяльних хорів та оркестрів народних інструментів.

У 1928 р. було засновано новий музичний журнал «Музика масам» – орган відділу мистецтв НКО УРСР, культурного відділу ВУРПС, ЦК ЛКСМУ і Музичного товариства ім. М. Леонтовича. Українські державні і кооперативні видавництва – «Державне видавництво України» (ДВУ), «Книгоспілка», «Київське музичне підприємство» (КМП) – сприяли друкуванню масової літератури з музичних питань і нот для художньої самодіяльності – пісень, хорів, партитур для народних оркестрів. Головним їхнім завданням було створення нового репертуару для потреб художньої самодіяльності.

У травні 1938 р. Нарком освіти України наказав при всіх районних, міських і обласних будинках народної творчості організувати відділи нотно-музичної літератури, що сприяли поширенню репертуару оркестру народних інструментів.

Держава проводила власну репертуарну політику. Хоча репертуар мистецьких колективів складався переважно з українських народних пісень і творів українських композиторів, однак крізь цензурні сита до слухачів доходили лише так звані «ідеологічно витримані» твори. Тематика композиторської творчості була спрямована на висвітлення ідей партії і уряду. Радянські композитори мали виконувати пропагандистські функції, музика мала оспівувати звершення радянського народу і партії, їхню політичну і моральну єдність, загалом – «щасливу» тогочасну дійсність. Надавалася перевага творам із підкресленим соціально-політичним або специфічно «урбаністичним» змістом. У репертуарі відображено любов українського народу до великого російського, непохитну силу радянського ладу, провідну роль Комуністичної партії.

У 1966 р. було створене державне видавництво УРСР «Музична Україна», яке наприкінці 1960-х рр. починає видавати репертуарні збірники партитур із серії «П'єси для оркестру народних інструментів» А. Онуфрієнка, Л. Дrajниці, М. Т. Лисенка, репертуарні збірники «Вечорниці», «Музичні вечори», збірник для дитячих самодіяльних оркестрів народних інструментів «На дозвіллі». Основу цих видань складали твори вітчизняних та зарубіжних композиторів у перекладенні для оркестру. Авторами перекладень та інструментовок музичних творів, що входили до збірників, були українські музиканти-педагоги та керівники народних оркестрів – В. Воеводін, Л. Дrajниця, І. Дяк, Г. Казаков, М. Колодочка, М. Т. Лисенко, А. Онуфрієнко та ін.

Отже, у 1920-х – 1960-х рр. відбулося формування та розвиток репертуару для оркестру народних інструментів. Репертуар народно-оркестрових колективів відзначався жанрово-стильовою різноманітністю. Основу його складали обробки народного мелосу, чільне місце займали перекладення класичних творів вітчизняних і зарубіжних композиторів та супроводи вокальних творів.

6.2 Особливості розвитку репертуару народного оркестру на сучасному етапі

Творчість українських композиторів для сучасних народно-оркестрових колективів представлена багатьма жанровими напрямками у руслі формування характерних виконавських тенденцій:

- фольклорний – обробки, фантазії, парафрази, варіації, концертні п'єси на народні теми;

- академічний – оригінальні композиції (концерти, сюїти, фантазії, рапсодії); перекладення (транскрипції, аранжування) української та світової класики;

- естрадно-джазовий – оригінальні твори та перекладення;

- авангардний – оригінальні твори та перекладення, представлені концертним, методичним та навчальними зразками репертуару сучасних народно-оркестрових колективів.

Наведені репертуарні напрями сучасного народно-оркестрового виконавства визначили нові перспективи його розвитку та подальший шлях його академізації. Основою концертного та педагогічного репертуару сучасних оркестрів народних інструментів є жанрове багатоманіття. Оркестрова література ХХ ст. об'єднала в собі всі музичні стилі: від бароко, віденського класицизму, романтизму (у вигляді перекладної літератури) до сучасних оригінальних авангардних театралізованих композицій.

Важливої ролі у драматургії сучасних народно-оркестрових творів набули різні види тембрових контрастів. Тембровий контраст у сучасній народно-оркестровій музиці став одним з істотних елементів будови розділів всередині окремих частин або одночастинних творів. Важливим проявом нових тембрових можливостей оркестру народних інструментів стали знахідки композиторів у сфері характерних барв даного інструментального складу. Найбільше його своєрідність виявилась у різних «мерехтливих» звучностях, які створюють групи кобз, бандур, цимбалів.

Особливо яскравими творами, де простежуються вищеназвані тенденції, є «Українські візерунки» Ю. Алжнева, «Рапсодія № 1 для скрипки з оркестром народних інструментів», «Святковий концерт» для оркестру В. Зубицького, «Сонячне коло» для цимбалів з оркестром І. Гайденка, парафраз на тему української народної пісні «Ой, вербо, вербо», І. Кириліної, «Рапсодія в стилі гопак», Феєрична поема для оркестру «В ніч на Купала» Я. Лапинського, сюїта «Народні фрагменти» Є. Льонка, марш «Крутії по-

роги» пам'яті Л. Ревуцького В. Степурка, «Дума про Кобзаря» для бандури з оркестром і «Спомин про Запорізьку Січ» В. Тилика, «Веснянка» Ю. Шевченка, «Посвіт Батуринського замку» В. Шумейка, «Похідна гетьманської варти», «Прадавні суголоси», «Думка-шумка» Ю. Щуровського, фольк-кантата «Подільські співанки» для сопрано з оркестром О. Яковчука.

Простеживши коротко репертуар сучасних українських композиторів, які творять для народного оркестру, варто відзначити, що поруч із фольклорними засадами, яких дотримуються митці при створенні репертуару для цього типу оркестру в музичній мові використовуються також елементи сучасного мислення – сонористика (В. Шумейко «Похідна»), зіставлення звукових масивів (В. Шумейко «Посвіт Батуринського замку»), колористичні ефекти (Я. Лапинський «Рапсодія в стилі гопак») тощо.

Становлення концертного репертуару для народно-оркестрових колективів збіглося з авангардистськими пошуками в музичному середовищі, що, своєї черги, спричинило розширення системи прийомів звуковидобування, пошук нових тембрів, театралізацію виконавства, створення нових форм, жанрів оркестрового виконавства. Концертний репертуар визначив мистецьку та художньо-естетичну значимість сучасного народного оркестру в умовах нових музичних технологій.

Контрольні запитання

1. Охарактеризуйте етапи становлення репертуару для народно-оркестрових колективів у 1920-х – 1960-х рр.
2. Які характерні ознаки композиторської творчості для народного оркестру на сучасному етапі?

Список використаної та рекомендованої літератури

1. Гайдамака Л. Революційні пісні для української народної оркестри / Гайдамака Л. – Харків : ДВУ, 1930. – 16 с.
2. Гуменюк А. Українські народні музичні інструменти / Гуменюк А. – К. : Наукова думка, 1967. – 241 с.
3. Давидов М. Історія виконавства на народних інструментах. (Українська академічна школа): підруч. [для вищ. та серед. муз. навч. закл.] / Давидов М. – К. : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2005. – 420 с.

-
4. Дrajниця Л. Оригінальний репертуар оркестрів народних інструментів УРСР (1930 – 1970 рр.) / Дrajниця Л. – Л., 1982. – 39 с.
 5. Жолдак Б. Музичні війни або талан Віктора Гуцала: художньо-документальна повість / Жолдак Б. – К. : Криниця, 2004. – 416 с.
 6. Іванов П. Оркестр українських народних інструментів / Іванов П. – К. : Музична Україна, 1981. – 110 с.
 7. Имханицкий М. Новые тенденции в современной музыке для русского народного оркестра: учеб. пос. [по курсу «История исполнительства на русских народных инструментах»] / Имханицкий М. – М. : ГМПИ им. Гнесиных, 1981. – 80 с.
 8. Лошков Ю. Володимир Андрійович Комаренко: монографія / Лошков Ю. – Харків : ХДАК, 2002. – 113 с.
 9. Носов Л. Музична самодіяльність Радянської України: (1917 - 1977) / Носов Л. – [2-е вид., пер. й доп.]. – К. : Музична Україна, 1984. – 72 с.
 10. Онуфрієнко А. Читання партитур для оркестру народних інструментів / Онуфрієнко А., Дяк І., Сливинський Ю. – К. : Музична Україна, 1980. – 168 с.
 11. Пшеничний Д. Інструментовка для оркестру народних інструментів / Пшеничний Д. – К., 1985. – 69 с.

7 РОЗВИТОК НАВЧАННЯ НА НАРОДНИХ ІНСТРУМЕНТАХ В УКРАЇНІ

7.1 Запровадження академічного професійного навчання на народних інструментах

Важливим чинником становлення народно-оркестрового виконавства було запровадження академічного професійного навчання на народних інструментах. Так, у 1909 р. при гуртку «Просветительный досуг» Харківського товариства були відкриті класи народних інструментів (домра і балалайка). Викладачем гри на цих інструментах був В. Комаренко.

У 1913 р. відкриваються Київська й Одеська, а у 1917 р. Харківська консерваторії, що стало зародженням вищої музичної освіти в Україні. У 1918 р. на базі Музично-драматичної школи імені М. В. Лисенка в Києві було організовано Музично-драматичний інститут імені М. В. Лисенка.

Весною 1921 р. було створено Відділ мистецької освіти, який розробив систему музичної освіти в УРСР за схемою: інститут, технікум, професійна школа. У 1921 р. в Харкові у музичній професійній школі було відкрито клас народних інструментів (домра, кобза, мандоліна, балалайка, бандура, цимбали). Випускники цього навчального закладу отримували кваліфікації оркестранта, соліста, інструктора народних інструментів. З 1922 р. в Україні функціонувало більше тридцяти музичних професійних шкіл. Серед них у Харкові – шість¹, Києві – дві, Одесі – дві, Кременчуці – одна, у Подільській губернії – чотири, Катеринославській – три, Волинській – одна, Чернігівській – одна, і в більшості з них створені класи народних інструментів. У 1924 р. в Києві у Державному музичному технікумі, що працював на засадах вищого навчального закладу, також почали навчати гри на народних інструментах. У цьому ж році у Харківському музично-драматичному інституті на базі капельмейстерсько-хорового факультету було відкрито клас народних інструментів. Першими викладачами були В. Комаренко (клас домри, оркестровий клас) та М. Даньшев (клас балалайки). У 1926 р. тут було відкрито клас бандури, який протягом 12 років вів Г. Хоткевич. Цього ж року у **Харківському музично-драматичному інституті** було організовано **кафедру народних інструментів**, яку очолив В. Комаренко. На кафедрі створювалися і запроваджувалися у життя про-

¹ За іншими даними, у 1920-х рр. у Харкові функціонували лише дві музичні професійні школи [9, т. 4, с. 497].

грами підготовки виконавців на народних інструментах. Було організовано квартет бандуристів під орудою Г. Хоткевича, до складу якого входили студенти його класу – Олешко, Гаєвський, Л. Гайдамака, О. Геращенко, і порушено питання про створення українського народного оркестру.

Результатом діяльності квартету стало створення класів бандури в усіх ланках музичної освіти в Україні. Плідна педагогічна діяльність Г. Хоткевича у Харківському музично-драматичному інституті позначена створенням першого в музичній практиці вищої освіти України класу бандури й заснуванням професійної школи бандурного мистецтва писемної традиції. Учнями та послідовниками Г. Хоткевича стали В. Кабачок (майбутній організатор класів бандури у Київському музичному училищі і консерваторії), Л. Фінкельберг (лауреат I Всесоюзного конкурсу виконавців на бандурі харківського типу – 1939 р., Москва), Л. Левандо, Кривокобильський.

Саме Г. Хоткевичу належить розробка комплексної програми викладання на бандурі, у якій поєднувалися історико-теоретичний, технічний, репертуарний, художній та педагогічний аспекти. Однак після загибелі Г. Хоткевича у часи сталінських репресій (1938 р.), педагогічні традиції, які заклав митець, були забуті, і клас бандури у Харківській державній консерваторії було закрито. Його повноцінне відродження тут відбулося лише у 1989 р. з приходом на кафедру Харківського державного інституту мистецтв Л. Мандзюк – випускниці Київської консерваторії. А наприкінці ХХ ст. з ініціативи завідувача кафедри професора Б. Міхеєва на базі Харківського державного інституту мистецтв були започатковані конкурси виконавців на українських народних інструментах імені Г. Хоткевича.

У 1928 р. в Києві у Музично-драматичному інституті імені М. В. Лисенка було відкрито спеціальний відділ, що мав готувати керівників хору, духового та народного оркестрів. Цей відділ кілька разів змінював свою назву: «Політпрос», «Компрос», «Інструкторсько-педагогічний», «Диригентсько-народно-духовий». Тут навчали грі на народних інструментах. З метою зробити мистецьку освіту доступною для широких мас наприкінці 1920-х рр. було відкрито короткотермінові курси при Київському, Харківському й Одеському музично-драматичних інститутах. А для підготовки керівників художньої самодіяльності було створено народні оркестри. У 1928 р. у Києві, а в 1929 р. у Харкові було відкрито Робітничі консерваторії, у яких навчали грі на домрі, балалайці, гармоніці, фортепіано та смичкових інструментах. Тут же існували оркестр народних інструментів

домрово-балалаєчного складу і хор.

Отже, підготовка виконавців на народних інструментах у цей період велася на всіх музично-освітніх рівнях та охоплювала вищий навчальний заклад (інститут), середню ланку (технікум) і початковий щабель (школу). Це свідчить про те, що у 1920-х рр. були закладені надійні підвалини розвитку академічного професійного навчання на народних інструментах у наступний період.

7.2 Відкриття і функціонування кафедр народних інструментів у мистецьких вищих навчальних закладах України

Уже зазначалося, що першу **кафедру народних інструментів** було відкрито у 1926 р. у **Харківському музично-драматичному інституті**.

У 1950-х рр. через скорочення кількості студентів кафедру було перетворено на відділ народних інструментів, який очолювали В. Комаренко, а згодом К. Дорошенко. Відділ функціонував у складі диригентсько-хорового факультету. Студенти відділу співали у хорі й набували навичок хормейстера. Велика увага приділялася вдосконаленню методики підготовки диригентів. Методологічно важливим для формування диригентської майстерності було детальне вивчення творів симфонічної музики, насамперед, віденських класиків, а також масштабних композицій вітчизняних авторів. Значна увага приділялася також оригінальному репертуару для оркестру народних інструментів.

З 1951 р. відділ народних інструментів увійшов до складу оркестрового факультету. Це мало позитивні результати. Важлива роль у процесі різносторонньої підготовки студентів належала завідувачу кафедри струнних інструментів, професору І. Добржинцю – блискучому вихованцю Санкт-Петербурзької консерваторії (клас Л. Ауера). Митець сприяв розвитку народно-інструментального жанру, вважаючи його самобутньою сферою музичного мистецтва.

У 1951 р. на відділі народних інструментів було відкрито клас баяна, який очолив випускник Київської державної консерваторії Л. Горенко. Саме Л. Горенко у 1960-ті рр. одним із перших в Україні запровадив у практику готово-виборний баян. Головними педагогічними принципами митця були осмислена гра та втілення художніх образів на інструменті, технічний розвиток, виховання культури й естетичного смаку виконавця.

У 1958 р. відбулося відновлення статусу кафедри народних інструментів Харківської державної консерваторії, яку очолив М. Лисенко. У цей період відбувається зміцнення науково-методичної бази кафедри, розробка питань артикуляції, штрихової техніки, виконання кантилени, виховання культури звука.

У 1989 р. завідувачем кафедри народних інструментів став композитор, диригент, виконавець на домрі Б. Міхеєв, з ім'ям якого пов'язаний новий етап у розвитку кафедри. У цей час на кафедрі були відкриті нові класи, що значно розширило її можливості у підготовці фахівців у сфері народно-інструментального виконавства. Так, 1989 р. було засновано клас гітари, викладачем якого став випускник Державного музично-педагогічного інституту ім. Гнесіних В. Доценко. У 1990 р. було відкрито клас цимбалів, вести який запросили випускницю Мінської консерваторії О. Костенко.

У 1994 р. у Харківському державному інституті мистецтв відкрито аспірантуру та асистентуру-стажування, зокрема зі спеціалізації «Народні інструменти», що сприяло підготовці нових перспективних педагогічних кадрів.

На сучасному етапі на кафедрі народних інструментів Харківського державного інституту мистецтв значного розвитку набуло ансамблеве виконавство, що має у Харкові давні традиції. Творчі колективи кафедри активно популяризують народно-інструментальне мистецтво на міжнародній арені. Серед них – ансамбль баяністів (художній керівник – заслужений діяч мистецтв України, професор О. Назаренко), капела бандуристів (художній керівник – викладач Н. Мельник), оркестр народних інструментів (художній керівник – заслужений діяч мистецтв України, професор Б. Міхеєв), ансамбль «Три плюс два» (художній керівник – доцент І. Снедков), низка дуетів, тріо, квартетів.

Отже, на сьогодні кафедра народних інструментів Харківського державного інституту мистецтв займає чільне місце в Україні щодо підготовки виконавських, педагогічних та диригентських кадрів. Яскравим свідченням високих мистецьких здобутків кафедри є той факт, що чотири педагоги кафедри – Ю. Алжнев, А. Гайденко, Б. Міхеєв та В. Подгорний – члени Спілки композиторів України, їхня різножанрова творчість суттєво збагатила репертуар виконавців на народних інструментах та здобула світове визнання. Важливе значення має також просвітницька діяльність педагогів кафедри та по-

пуляризація аматорського народно-інструментального виконавства України.

Використовуючи цінний багаторічний досвід і найкращі традиції, закладені педагогами у минулому, сучасний склад кафедри плідно працює у напрямку подальшого вдосконалення та розвитку професійного народно-інструментального мистецтва України.

У 1934 р. в Київській державній консерваторії, у якій готувалися фахівці вищої кваліфікації з різних спеціальностей, почали навчати й виконавців на народних інструментах. Серед перших випускників відділення народних інструментів консерваторії були в майбутньому видатні фахівці народно-інструментального мистецтва – Ю. Тарнопольський, Ж. Лінке, В. Воскобойникова, В. Дзиндра, М. Хіврич, К. Стрельченко, В. Шевченко. У 1938 р. у **Київській державній консерваторії** було засновано **кафедру народних інструментів**, де здобували освіту спеціалісти в галузі народних інструментів – виконавці, диригенти, педагоги.

Організатором і першим викладачем класу народних інструментів (а згодом – кафедри) Київської державної консерваторії був видатний педагог і музикант М. Геліс. М. Давидов відзначає великий внесок М. Геліса у розвиток академічного народно-інструментального мистецтва. На етапі зародження професійного навчання на народних інструментах ніякої методичної основи для підготовки фахівців не було.

М. Геліс, вивчаючи різні методики, виконавські стилі, інтерпретації музичних творів провідними музикантами того часу, відбираючи все корисне і доцільне та на основі власного педагогічного досвіду розробив методику навчання гри на народних інструментах. Згодом вона стала відомою як **київська школа гри на народних інструментах**.

На початку діяльності кафедри домру, баян, гітару, концертину, балалайку викладав доцент М. Геліс, а інші музичні предмети (диригування, інструментовку, читання партитур), вели викладачі других кафедр. У класі з фаху студенти вивчали твори вітчизняної та зарубіжної класики, зразки народної музики. На домрі та концертині виконували переважно скрипкову музику.

У процесі навчання значна увага приділялася художньому вихованню мистецького смаку студентів, розумінню стилістики творів, що виконувалися. М. Геліс навчав своїх вихованців самостійно творчо працювати, надавав практичні поради щодо вибору раціональних методів роботи.

У 1950-х рр. викладати на кафедрі почали Ю. Тарнопольський,

Є. Столова, Н. Потоцька, М. Канерштейн, П. Поляков, К. Домінченко, М. Різоль. У цей же час після закінчення консерваторії викладачами стали І. Алексєєв, І. Яшкевич, Н. Комарова.

У 1950 р. на кафедрі було відкрито класи бандури та цимбалів. Вести бандуру запросили М. Полотая, В. Кабачка, А. Бобира, цимбали – О. Незовибатька.

Велике значення для розвитку професійного навчання на народних інструментах мало відкриття у 1951 р. у Київській консерваторії першої в СРСР виконавської аспірантури для підготовки викладачів для кафедр народних інструментів вищих навчальних закладів. Першим аспірантом став І. Алексєєв, який в 1953 р. захистив кандидатську дисертацію «Основи викладання гри на баяні».

У 1978 р. було запроваджено підготовку педагогічних кадрів для вищих навчальних закладів у формі асистентури-стажування. Упродовж двох років на стаціонарі або трьох років заочного навчання асистент-стажист мав підготувати не менше двох концертних програм, скласти кандидатські іспити з естетики, іноземної мови і теорії виконавського мистецтва, пройти курс педагогічної практики у вищому навчальному закладі. З 1985 р. функціонує лише стаціонарна асистентура-стажування з більш високими вимогами щодо науково-дослідної та педагогічної діяльності майбутніх викладачів.

У 1970 р. кафедру народних інструментів Київської державної консерваторії очолив кандидат мистецтвознавства, професор М. Лисенко, а в 1976 р. завідуючим кафедрою став доктор мистецтвознавства, професор М. Давидов. Митець гідно продовжує і розвиває традиції, закладені засновником кафедри М. Гелісом.

У 1980-х рр. кафедра поповнилася випускниками асистентури-стажування – Г. Агратіною, М. Михайленком, А. Семешком, В. Самітовим, Ю. Федоровим, Л. Федоровою, Л. Матвійчук, Н. Проценко. Поруч із цим до роботи на кафедрі були залучені випускники консерваторії А. Шептицька, В. Мальцев, В. Петренко, А. Білошицький, А. Дубина, В. Шаруєв, С. Литвиненко.

Останніми роками до викладання на кафедрі були запрошені Є. Черказова, П. Фенюк, Л. Дедюх, Р. Гриньків, В. Дейнега, В. Маруніч, В. Заєць, А. Дубій, А. Лисенко, К. Новицький, Л. Шорошева, В. Білоус.

На кафедрі народних інструментів Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського працюють мистецькі колективи, відомі не

лише в Україні, а й далеко за її межами. Серед них – оркестр народних інструментів (художній керівник – заслужений діяч мистецтв України, професор А. Дубина), оркестр баяністів-акордеоністів «Віртуози Києва» (художній керівник – кандидат мистецтвознавства, доцент В. Дейнега), капела бандуристів (художній керівник – заслужений діяч мистецтв України В. Курач). Останніми роками на кафедрі також були створені камерні ансамблі, зокрема баяна й акордеона із класичним інструментарієм – скрипкою, віолончеллю, духовими та ударними інструментами, а також із камерними та симфонічними оркестрами. Відомими є неодноразовий переможець на престижних міжнародних конкурсах дует випускника асистентури-стажування І. Єргієва (баян) та О. Єргієвої (скрипка); дует лауреатів міжнародних конкурсів баяніста А. Дубія та органістки І. Харечко; численні концертні виступи баяністів П. Фенюка, С. Грінченка, І. Завадського, Р. Юсіпея у супроводі камерного та симфонічного оркестрів.

На кафедрі здійснюється підготовка спеціалістів найширшого спектра музичних кваліфікацій: високопрофесійних концертних виконавців, ансамблістів, диригентів оркестру народних інструментів, керівників капел бандуристів, фахівців з інструментовки та оркестровки, викладачів акордеона, баяна, бандури, балалайки, домри, гітари, цимбалів, сопілки.

Отже, на сучасному етапі кафедра народних інструментів Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського є навчальним та науково-методичним осередком, головними завданнями якого є навчання і виховання молодих, талановитих музикантів та удосконалення науково обґрунтованої музично-інструментальної педагогіки. Поруч із цим на кафедрі здійснюється розробка фундаментальної теорії академічного народно-інструментального мистецтва та його широка популяризація як невід’ємної складової музичної культури України.

Досягнення київської школи зміцнили її науково-педагогічний авторитет. Значною мірою це стало важливим стимулом для подальшого розвитку в Україні вищої освіти у народно-інструментальному виконавстві.

Організації **кафедри народних інструментів в Одеській державній консерваторії** передувало відкриття відділів народних інструментів у різних навчальних закладах. Так, у 1932 р. в Одесі у Робітничій консерваторії було організовано відділ народних інструментів, де проводилося навчання по класу баяна, акордеона, домри, диригування, був оркестровий клас. На відділі готували викладачів для музичних професійних шкіл.

В Одеському музичному училищі відділ народних інструментів був відкритий у 1945 р., його очолив Л. Перельман. Викладачами по класу баяна, акордеона, домри були В. Гаузбрант, К. Кондратьєв, Г. Нарядков.

У 1949 р. в **Одеській державній консерваторії** було відкрито **відділ народних інструментів**. Першими викладачами були В. Базилевич, В. Єфремов, К. Кондратьєв, О. Касьянова. Клас баяна вів випускник Київської державної консерваторії професора М. Геліса Л. Шаврук.

Засновником **кафедри народних інструментів Одеської державної консерваторії**, що утворилася у 1961 р., була талановитий музикант, диригент і теоретик В. Базилевич, яка вела класи баяна, ансамблю, диригування. Програми кафедри були спрямовані на підготовку фахівців широкого профілю: виконавців, диригентів, педагогів, інструментознавців, методистів.

Першими випускниками кафедри були баяністи Г. Духанов, А. Зелінський, Л. Кучеренко, М. та Д. Островерхови. У другій половині 1950-х рр. успішно закінчили своє навчання на кафедрі домристи В. Касьянов, Д. Іваненко-Орлова, баяністи В. Дікусаров, В. Євдокимов, які згодом зробили значний внесок у розвиток народно-інструментального мистецтва на півдні України.

Через нестачу оригінальних творів для баяна, домри, балалайки на початку функціонування кафедри в репертуарі виконавців на народних інструментах переважала вітчизняна та зарубіжна класика, що становила основу художнього виховання музикантів і поруч із цим стимулювала навчання аранжуванню, перекладенню і транскрипції фортепіанної, скрипкової, оркестрової літератури та стала вагомим чинником у розвитку музичної культури фахівців, виводячи їх із цехової обмеженості.

Великі труднощі були через відсутність спеціальної методичної літератури для мистецьких вищих навчальних закладів. Тому при створенні методики гри на народних інструментах викладачі використовували як зразки методики гри на оркестрових інструментах та фортепіано і вокально-хорового мистецтва.

У 1960-х рр. відбувається удосконалення методики викладання гри на народних інструментах, педагогічної майстерності викладачів, що сприяло підвищенню виконавського рівня студентів.

З'явилися перші виконавці на готово-виборному багатотембровому баяні, що дало змогу виконувати різноманітні щодо стилю, жанру, змісту, характеру, форми музичні твори. Поруч із цим до репертуару студентів

увійшли оригінальні твори А. Репнікова, В. Подгорного, В. Золотарьова, П. Лондонова. Слід відзначити й одеських композиторів, які зробили вагомий внесок до скарбниці оригінального баянного репертуару. Це випускники згаданої кафедри народних інструментів В. Дікусаров (створив два концерти і низку творів для баяна і домри), М. Кацун та М. Могилевич; випускник Львівської державної консерваторії В. Власов (написав низку творів, які стали досить популярними: три концерти, сюїту, ряд п'єс, джазових композицій для баяна, твори для домри, балалайки, бандури, ансамблів, оркестру народних інструментів, музику до кінофільмів).

З 1983 р. кафедру народних інструментів Одеської державної консерваторії імені А. В. Нежданової очолює професор В. Євдокимов.

1990-ті рр. є новим етапом поповнення кафедри талановитою молоддю, яка піднесла авторитет кафедри на новий рівень, репрезентуючи досягнення південноукраїнської школи на престижних міжнародних конкурсах. Серед них: лауреат міжнародного конкурсу в Клінгенталі, заслужений артист України В. Мурза (баян); лауреат чотирьох міжнародних конкурсів, заслужений артист України І. Єргієв (баян); лауреат міжнародного конкурсу А. Гриценко (балалайка); кандидат мистецтвознавства, лауреат всеукраїнського та міжнародного конкурсів Н. Морозевич (бандура); кандидат мистецтвознавства А. Черноіваненко (баян); композитор, диригент, винахідник нових оригінальних технічних прийомів на домрі О. Олійник; лауреат міжнародного конкурсу О. Мурза (балалайка); дипломант міжнародного конкурсу в Італії О. Луньова (гітара); лауреат міжнародного конкурсу В. Чефранов (балалайка).

Поява кафедри народних інструментів Львівської державної консерваторії імені М. В. Лисенка сягає 1946 р., саме тоді тут було відкрито класи народних інструментів, зокрема акордеона, баяна та домри. Очолив відділ народних інструментів відомий в Україні музикант, випускник Київської державної консерваторії Г. Казаков. Під його керівництвом налагоджуються зв'язки з викладачами суміжних інструментальних кафедр, створюються навчальні плани, програми викладання гри на народних інструментах, організовується оркестр.

Велике значення для становлення відділу мало спілкування його викладачів та студентів із відомими митцями – композиторами С. Людкевичем та Ф. Колессою, педагогами – М. Гелісом та Д. Лекгером. Вони всіляко підтримували професійне народно-інструментальне виконав-

ство як перспективний різновид виконавського мистецтва.

У 1950 р. до роботи на відділі народних інструментів було запрошено випускників Київської державної консерваторії – М. Оберюхтіна, В. Запорожця (клас баяна), Є. Новака (клас домри). У 1954 р. відкрито клас бандури, який веде теперішній професор кафедри народних інструментів В. Герасименко.

У 1960 р. відбулася реорганізація відділу в кафедру народних інструментів, що стала науково-методичним осередком академічного народно-інструментального виконавства в Західній Україні. Завідувачем кафедри став відомий український композитор і диригент, доцент І. Вимер. Він написав низку творів для оркестру народних інструментів, сопілки та бандури.

У 1975 р. за ініціативи випускника Львівської державної консерваторії по класу композиції С. Людкевича, палкого пропагандиста української народно-інструментальної музики М. Корчинського відкрито клас хроматичної сопілки.

У цьому ж році кафедру народних інструментів очолив заслужений діяч мистецтв України, професор А. Онуфрієнко. Він звертає особливу увагу на вирішення проблем виховання молодих спеціалістів, турбуючись про підвищення якості їх професійної освіти.

Намагання підвищити професійний рівень підготовки фахівців, пошуки нових форм упорядкування навчально-виховного процесу спричинили утворення суміжних кафедр на базі кафедри народних інструментів. У 1990 р. секція диригування відділяється у самостійну кафедру оркестрового диригування, яку очолив доцент Л. Дrajниця, а від 1996 р. – професор О. Геринович. У 1989 р. засновується кафедра українських народних інструментів під керівництвом заслуженого діяча мистецтв, професора В. Герасименка. У 1996 р. цю кафедру народних інструментів знову об'єднано на чолі з народною артисткою України, професором Л. Посікірою.

Упродовж 1980 – 1990-х рр. до роботи на кафедрі залучено досвідчених митців: народну артистку України Т. Дідик (вокал), заслужену артистку України Г. Гавриш (вокал), лауреата міжнародних конкурсів О. Герасименко (бандура), дипломанта міжнародного конкурсу баяністів Є. Дацину, лауреата всесоюзного конкурсу С. Карася, цимбаліста Р. Ватаманюка, гітаристку В. Сидоренко. З 2001 р. на кафедрі працює заслужений діяч мистецтв України, лауреат міжнародних конкурсів, канди-

дат мистецтвознавства, цимбаліст Т. Баран.

Отже, на кафедрі здійснюється викладання гри практично на всіх поширених в Україні народних інструментах – бандурі, баяні, акордеоні, гітарі, домрі, сопілці, цимбалах.

Кафедра народних інструментів Львівської державної музичної академії імені М. В. Лисенка має тісні творчі контакти із зарубіжними музично-освітніми та творчими осередками, що сприяє пропаганді української музичної культури та обміну досвідом. Викладачі кафедри плідно співпрацюють із капелою бандуристів імені Т. Г. Шевченка у місті Детройті (США), школою кобзарського мистецтва у Нью-Йорку, з музикантами капели бандуристів Англії, Канади, Аргентини, Польщі. Кафедра підтримує тісні зв'язки з видавництвом журналу «Бандура» у Нью-Йорку, редактором якого є випускниця консерваторії, заслужена артистка України, бандуристка О. Герасименко-Олійник.

Високу виконавську майстерність львівської школи гідно представляють її вихованці, які активно виступають у багатьох країнах світу – Л. Посікіра, Я. Ковальчук, М. Корчинський, О. Герасименко, Т. Баран, Т. Дідик, Г. Гавриш.

Кафедру народних інструментів Донецької державної консерваторії було засновано у середині 1960-х рр. Тут навчали гри на домрі, балалайці, баяні, був оркестровий клас. У різні періоди кафедру очолювали В. Дікусаров, М. Кушнір, В. Івко, В. Воєводін. Діяльність кафедри була спрямована на академізацію та популяризацію народно-інструментального виконавства.

Потужний розвиток народно-інструментального виконавства останніх десятиліть, диференціація професійних проблем, що постали перед викладачами різної спеціальності на новому етапі, зумовили створення 1992 р. на базі кафедри народних інструментів трьох окремих кафедр. Завідувачем кафедри акордеона став професор О. Шевченко, кафедри оркестрового диригування – професор В. Воєводін, кафедри струнно-щипкових інструментів – професор В. Івко.

На кафедрі струнно-щипкових інструментів **Донецької державної музичної академії імені С. С. Прокоф'єва** здійснюється викладання гри на домрі чотириструнній, бандурі, гітарі, балалайці. Варто відзначити, що у своїй різнобічній діяльності кафедра орієнтується на провідні ідеї та найновіші тенденції у сфері музичної педагогіки. Використовуючи, зокрема,

теорію інтонації Б. Асаф'єва, викладачі кафедри у своїй практичній роботі здійснили розробку механізму інтонування на інструменті, що, своєї черги, дало можливість найбільш обдарованим студентам досягти значних успіхів у виконавській діяльності.

Нині на кафедрі працюють: заслужений артист України, професор В. Івко, доцент Т. Сетт, лауреат республіканського конкурсу, доцент І. Максименко, лауреат міжнародного конкурсу, доцент О. Симонова, лауреат республіканського та міжнародного конкурсів, старший викладач С. Білоусова, дипломант міжнародного конкурсу, старший викладач П. Іванников.

Важливим напрямом організаційної роботи кафедри є широка і багаторівнева популяризація академічного народно-інструментального виконавства. Активну концертну діяльність провадять оркестр народних інструментів, камерний оркестр «Лик домер» (художній керівник – заслужений артист України, професор В. Івко), найкращі виконавці на струнно-щипкових інструментах – лауреати міжнародних конкурсів, різноманітні ансамблі, які створили випускники Донецької академії («Сюрприз», «Мелодія» тощо).

Творчі колективи, студенти і викладачі кафедри активно пропагують українську музичну культуру та обмінюються досвідом із зарубіжними музикантами.

Кафедру акордеона Донецької державної музичної академії імені С. С. Прокоф'єва було засновано у 1992 р. після реорганізації кафедри народних інструментів з метою активізації методичної та виконавської роботи.

Очолив кафедру акордеона професор О. Шевченко. До роботи на кафедрі запросили відомого виконавця, методиста, професора Криворізького педагогічного інституту А. Семешка. У 1993 р. було відкрито асистентуру-стажування, першим випускником якої став лауреат міжнародних конкурсів К. Бур'ян.

У цей період серед студентів кафедри з'явилися перспективні виконавці, які незабаром принесли кафедрі велику популярність. Серед них лауреати міжнародних конкурсів Д. Султанов, К. Жуков, П. Рунов, В. Олійник, Є. Капітонов, Б. Мирончук, Кассіно, В. Скрипниченко, А. Нижник та ін.

У 1994 р. кафедру акордеона об'єднали з кафедрою струнно-щипкових інструментів, а з 1997 р. її очолив професор В. Воєводін. Сьогодні кафедрою керує доцент В. Аверін.

У різні часи викладачами класу акордеона працювали завідувач кафедри кандидат педагогічних наук, народний артист України, професор В. Воєводін, відомий композитор і виконавець В. Дікусаров, заслужені працівники культури України брати Р. та С. Романкови, професор М. Михальченко, заслужений діяч мистецтв України В. В'язовський, доцент В. Должиков, лауреат міжнародних конкурсів Д. Султанов. До роботи на кафедрі залучені молоді фахівці: лауреати міжнародних конкурсів К. Жуков та В. Олійник.

Сьогодні на кафедрі працюють професор В. Протопопов (фах, ансамбль); доцент, дипломант республіканського огляду-конкурсу В. Аверін (фах, ансамбль, методика викладання); старший викладач В. Олійник (історія виконавства, концертмейстерський клас).

Отже, здійснивши аналіз творчої діяльності кафедр народних інструментів вітчизняних мистецьких вищих навчальних закладів доходимо висновку, що на сучасному етапі навчальні плани кафедр народних інструментів охоплюють багато аспектів – до них входить сольне, ансамблеве та оркестрове виконавство, диригування оркестром, диригування капелю бандуристів, оволодіння грою на фортепіано, опанування навичок композиції в класах інструментовки, читання партитур. Результатом цього стала поява у сфері народно-інструментального мистецтва композиторів, диригентів-симфоністів, теоретиків. Найбільш відомими серед них є А. Штогаренко, Є. Станкович, В. Зубицький, І. Карабиць, А. Гайденко, В. Власов, В. Подгорний, В. Івко, К. Мясков, А. Білошицький, В. Сіренко, В. Здоренко, В. Жадько, С. Литвиненко, В. Варакута, А. Дубина, О. Сокол, Д. Ровенко та ін.

На сьогодні при всіх музичних академіях є асистентура-стажування, у якій набувають вищої кваліфікації фахівці народно-інструментальної музики. Тут представлено такі спеціальності: баян, акордеон, бандура, кобза, гітара, цимбали, сопілка. Найталановитіші випускники асистентури-стажування – лауреати перших премій найпрестижніших міжнародних конкурсів – залучаються до педагогічної роботи на кафедрах народних інструментів мистецьких навчальних закладів.

Слід відзначити, що упродовж свого нетривалого порівняно з іншими видами академічної музики існування, у сфері народно-інструментального мистецтва створено солідну методологічну базу: захищено 3 докторські та понад 30 кандидатських дисертацій, написано 15 підручників, низку посібників, монографій. Зокрема ґрунтовно розроблено теорію формування виконавської майстерності у докторській дисертації М. Давидова та кандидатських дисертаціях Ю. Бая, В. Самітова, В. Шахова, В. Шарова, В. Князева, Є. Іванова (баян), Н. Брояко (бандура), Л. Матвійчук (домра); теорію та історію народно-оркестрового виконавства (докторська дисертація О. Ільченка, кандидатські дисертації М. Лисенка, Ю. Лошкова, О. Трофимчука, Т. Сідлецької); теорію перекладення творів для оркестру народних інструментів (кандидатська дисертація В. Дейнеги); теорію народно-інструментального ансамблевого виконавства (кандидатська дисертація Л. Пасічняк), теорію виховання духовного потенціалу музиканта-виконавця (докторська дисертація О. Олексюк). Низка дисертаційних досліджень вітчизняних учених присвячена висвітленню історичного розвитку народного музичного інструментарію та окремих жанрів народно-інструментального мистецтва. Серед них – кандидатські дисертації Т. Барана, О. Незовибатька (цимбали), Р. Безуглої, Д. Кужелева (баянне мистецтво), В. Мішالова, В. Дутчак, Н. Морозевич (бандурне мистецтво), Є. Бортника (домрове мистецтво). Справжньою енциклопедією народно-інструментального мистецтва є підручник М. Давидова «Історія виконавства на народних інструментах» (Українська академічна школа)», у якому детально висвітлено творчі, виконавські, науково-теоретичні та педагогічні здобутки у сфері народно-інструментального мистецтва України.

Вітчизняна школа народно-інструментального мистецтва виховала славу плеяду митців-професіоналів. Про це свідчать численні перемоги українських музикантів на багатьох найпрестижніших міжнародних і всеукраїнських конкурсах.

Контрольні запитання

1. У чому полягає сутність діяльності першої кафедри народних інструментів?
2. Охарактеризуйте роботу кафедри народних інструментів Київської державної консерваторії.
3. Проаналізуйте діяльність кафедри народних інструментів Одеської державної консерваторії.
4. Розкрийте особливості роботи кафедри народних інструментів Львівської державної консерваторії.
5. Охарактеризуйте напрями діяльності кафедри народних інструментів Донецької державної консерваторії.

Список використаної та рекомендованої літератури

1. Академія музичної еліти України: Історія та сучасність: До 90-річчя Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського / [авт.-упоряд.: А. Лашенко та ін.]. – К. : Музична Україна, 2004. – 560 с.
2. Аністратенко Ж. Музична освіта на Україні в 20-х роках / Аністратенко Ж. // Музика. – 1971. – № 3. – С. 13–14.
3. Бабий А. Музыкальное образование на Украине после Октября / Бабий А. // Советская музыка. – 1935. – № 1. – С. 31–40.
4. Грудіна Д. Державний музично-драматичний інститут у Харкові / Грудіна Д. // Нове мистецтво. – 1927. – № 8. – С. 8–10.
5. Давидов М. Історія виконавства на народних інструментах. (Українська академічна школа): підруч. [для вищ. та серед. муз. навч. закл.] / Давидов М. – К. : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2005. – 420 с.
6. Давидов М. Київська академічна школа народно-інструментального мистецтва: посібник / Давидов М. – К. : НМАУ, 1998. – 224 с.
7. Давидов М. Проблеми розвитку академічного народно-інструментального мистецтва в Україні: зб. статей / Давидов М. / НМАУ ім. П. І. Чайковського – К. : Вид-во ім. О. Теліги, 1998. – 207 с.
8. Ільченко О. Народне оркестрове виконавство: аматорство і проблеми художності: монографія / Ільченко О. / відп. ред. А. Лашенко. – К. : КДІК, 1994. – 116 с.

-
9. Історія української музики: в 6 т. / АН УРСР. Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнографії ім. М. Т. Рильського. – Т. 1.: Від найдавніших часів до середини XIX ст. / [ред. М. Гордійчук]. – К. : Наукова думка, 1989. – 448 с.; Т. 2.: Друга половина XIX ст. / [ред. Т. Булат та ін.]. – К. : Наукова думка, 1989. – 464 с.; Т. 3.: Кінець XIX – початок XX ст. / [ред. колегія М. Загайкевич, А. Калениченко, Н. Семененко]. – К. : Наукова думка, 1990. – 424 с.; Т. 4.: 1917 – 1941. / [ред. колегія Л. Пархоменко, О. Литвинова, Б. Фільц]. – К. : Наукова думка, 1992. – 616 с.
10. Лошков Ю. Володимир Андрійович Комаренко: монографія / Лошков Ю. – Харків : ХДАК, 2002. – 113 с.
11. Мистецтво України: біографічний довідник / [упоряд.: А. Кудрицький, М. Лабінський / за ред. А. Кудрицького]. – К. : Українська енциклопедія, 1997. – 700 с.
12. Одеській державній музичній академії імені А. В. Нежданової – 90 / [упор. Сокол О., Розенберг Р., Самойленко О. та ін.]. – Одеса : Друк, 2003 – 224 с.

8 СТВОРЕННЯ ПЕРШИХ ПРОФЕСІЙНИХ УКРАЇНСЬКИХ ОРКЕСТРІВ НАРОДНИХ ІНСТРУМЕНТІВ

8.1 Оркестр народних інструментів Українського радіо і телебачення

Ще у 50-х рр. ХХ ст. видатні діячі культури і музична громадськість України порушили питання про утворення професійного українського народного оркестру. На сторінках газет, нарадах і конференціях між фахівцями в галузі народних інструментів точилися дискусії щодо складу українського оркестру народних інструментів. Влітку 1950 р. у Спільці радянських композиторів УРСР відбулася нарада, присвячена питанню організації державного українського оркестру народних інструментів. 1959 р. відбулася розширена нарада працівників Інституту мистецтва, фольклору та етнографії АН УРСР, що мала назву «Створити оркестр народних інструментів». Учасниками наради були вчені-музикознавці, фольклористи й ентузіасти народно-оркестрового виконавства України. Серед них Я. Орлов, В. Зуляк. І. Скляр. Велася полеміка щодо складу українського оркестру народних інструментів. Одні діячі українського музичного мистецтва пропонували поряд з українськими народними інструментами (бандурами, цимбалами, сопілками, трембітами, віолончелями, контрабасом, лірою та ін.) ввести до складу оркестру також домри, балалайки, баяни, які на той час набули великого поширення в Україні. Інші вчені заперечували введення до складу українського народного оркестру домри, балалайки і баяна, вказуючи на те, що ці інструменти не відповідають національній специфіці музичного побуту українського народу.

Дослідники народно-інструментального мистецтва зійшлися на думці, що основу українського народного оркестру мають становити смичкові інструменти, бандури, цимбали, сопілки. До оркестру слід також увести ліру, волинку (козу), трембіту, ударні та інші епізодичні українські народні інструменти.

Наслідком якісних позитивних зрушень у справі організації професійного українського оркестру народних інструментів стало створення 1959 р. на базі ансамблю бандуристів та хорової капели Українського радіо **Оркестру народних інструментів Українського радіо і телебачення**. Згодом ансамбль бандуристів та хорову капелу об'єднали в Ансамбль пісні. Зауважимо, що склад ансамблю бандуристів поповнився скрипками,

цимбалами, сопілками, флейтою, кларнетом, віолончеллю, смичковим контрабасом та бубном.

Слід зазначити, що у 1959 – 1960-х рр. при Львівському радіо, а також при Львівському телебаченні (1966 – 1967 рр.) теж працював позаштатний професійний український оркестр народних інструментів (художній керівник – Т. Ремешило). До складу оркестру входили духові (дві сопілки-прими, сопілка-альт, кларнет), струнна (чотири бандури, двоє концертних цимбалів, скрипки перші – дві, скрипки другі – дві, альт, віолончель, контрабас), ударна (бубон, трикутник) групи.

Художнім керівником і диригентом Оркестру народних інструментів Українського радіо і телебачення був призначений А. Бобир. У колективі налічувалося 30 виконавців. Із 1965 р. оркестр був відокремлений від Ансамблю пісні і почав існувати як самостійний колектив. Він складався з духової (сопілка, флейта, кларнети, баяни), струнної (скрипки, альт, віолончель, контрабас, бандури, цимбали), ударної (литаври, малий барабан, бубон, тарілки, трикутник) груп. Іноді використовували гобой і валторну.

Характерною ознакою Оркестру народних інструментів Українського радіо і телебачення було зосередження його діяльності на фондових записах для Українського радіо.

Основу Оркестру народних інструментів Українського радіо і телебачення складала повна група струнно-смичкових інструментів. А. Бобир розробив проект подвоєння складу цього оркестру. До нього входили флейта-пікколо – одна, флейта – одна, кларнети – два, баяни – чотири, сопілки – дві, ліра – одна, цимбали – чотири, бандури – десять, ударні – двоє, скрипки перші – шість, скрипки другі – чотири, альти – чотири, віолончелі – чотири, контрабаси – два. Епізодично можна ввести трембіти, сурми, волинку. Але цей склад повністю не був реалізований.

У 1979 р. до складу оркестру було введено сім'ю кобз (прима, альт, тенор) – це значно збагатило оркестрову, тембральну палітру і виконавські можливості колективу. Інструментальний склад згаданого оркестру поповнився також трьома скрипками, другими цимбалами, бандурами.

У різні періоди при оркестрі існували різні малі ансамблі із його складу (троїсті музики, тріо бандуристів, ансамбль мандолін).

Творча діяльність колективу була інтенсивною. Оркестр систематично здійснював фондові записи на Українському радіо – виступав двічі на тиждень по радіо і мав одну на місяць телепередачу. Разом із цим у

1980-х рр. Оркестр народних інструментів Українського радіо розпочав свою концертну діяльність, йому вдалося вийти на живу естраду. До цього часу колектив публічно не концертував через відсутність усталеного інструментального складу. Згодом оркестр мав виступи на головній сцені України – в палаці культури «Україна» з народними артистами України А. Мокренком, А. Солов'яненком. Спостерігалось велике піднесення у творчому житті колективу, оркестр здобув публічне визнання.

Репертуар колективу відзначався жанрово-стильовою різноманітністю. До нього входили обробки народного мелосу, оригінальні твори українських композиторів, перекладення класичних творів вітчизняних та зарубіжних композиторів, супроводи українських народних пісень, пісні і танці народів СРСР. Серед них: «Осетинський танець» та «Російський танець» К. Домінчена, «Румунська рапсодія» Г. Крейтнера, увертюри М. Лисенка до опер «Наталка Полтавка», «Різдвяна ніч», «Утоплена», «Чорноморці», «Гуцульська рапсодія» Г. Майбороди, «Фантазія для бандури з оркестром» К. Мяскова, «Концерт для бандури» І. Хуторянского, «Гопак» А. Штогаренка та ін.

Отже, коротко охарактеризувавши творчу діяльність Оркестру народних інструментів Українського радіо і телебачення, слід підкреслити його важливу роль для розвитку народно-оркестрового виконавства України в 1960 – 1980-х рр. Цей колектив був першим професійним українським оркестром народних інструментів, про що свідчить інструментальний склад, жанрово-стильова різноманітність репертуару, наявність виконавців із професійною музичною освітою, регулярна концертна діяльність колективу. У подальшому даний оркестр став реальною основою для створення великого професійного українського оркестру народних інструментів.

8.2 Оркестр українських народних інструментів Музично-хорового товариства УРСР

29 квітня 1969 р. було організовано **Оркестр українських народних інструментів Музично-хорового товариства УРСР**. Це був новий професійний мистецький колектив. Організатором і художнім керівником оркестру було призначено Я. Орлова.

У складі оркестру налічувалося 50 виконавців. До нього ввійшли струнна (скрипки, альти, віолончелі, контрабас, бандури, кобзи, цимбали), духова (сопілки, флейти, кларнети, сурми, козацькі труби,), ударна (вели-

кий барабан з тарілкою, малий барабан, литаври, бубон, трикутник) групи інструментів та епізодичні інструменти (флюяра, трембіта, бугай, бийкоза та ін.).

Створення оркестру сприяло відродженню й удосконаленню народних музичних інструментів. До складу колективу входили удосконалені українські народні інструменти (кобзи альт, тенор, бандури з механічним перемиканням тональностей, ладкова ліра, сурми та дерев'яні козацькі труби, сопілки, свиріль) конструкції майстрів В. Герасименка, Д. Демінчука, В. Зуляка, М. Прокопенка, І. Скляра. Тоді ж при МХТ УРСР було засновано майстерню під керівництвом досвідченого музичного майстра Н. Лупича.

Перший концерт Оркестру українських народних інструментів МХТ УРСР відбувся 12 квітня 1970 року на сцені Державного академічного театру опери і балету імені Т. Г. Шевченка. Концертна програма колективу включала оригінальні твори та перекладення для оркестру творів українських композиторів. У виконанні колективу прозвучали «Дума про Леніна» Г. Верьовки (варіант тексту і мелодії записано від Є. Мовчана), коломийка «Гонивітер» з балету «Сойчине крило» А. Кос-Анатольського, «Гагілка» В. Гомоляки, «Чуєш, брате мій» в оркестровій обробці В. Полевого, «Веснянка» В. Гуцала, «Гуцульські наспіви» Т. Ремешила, «Пливе човен» С. Баштана, «Безкінечна» І. Іващенко, «Плескач» Г. Верьовки, вальс із музичної драми «Ялинка» В. Ребікова (оркестровка Я. Орлова), «Козачок» (фінал із симфонії невідомого автора XIX ст.) й увертюра до опери «Чорноморці» М. Лисенка. Фінальним номером програми був «Запорізький марш» (записаний від народного кобзаря Є. Адамцевича) в обробці В. Гуцала. Цей твір став візитною карткою оркестру.

Аналізуючи перший концертний виступ колективу, слід відзначити такі характерні риси: переважання в репертуарі творів українських композиторів та широке використання багатоманітної тембральної палітри народного музичного інструментарію.

Із перших років свого існування Оркестр українських народних інструментів МХТ УРСР залучається до активної концертно-гастрольної діяльності. Він мав близько 120 концертів на рік. Панорама гастрольної діяльності колективу охоплювала майже всі обласні та районні центри і навіть деякі села. Оркестр виступав у Житомирі, Рівному, Луцьку, Львові, Тернополі, Хмельницькому, Вінниці, Черкасах. Згодом колектив концертував і в

Росії (Воронезька, Курська, Белгородська, Ростовська області, Кубань, Ставропольський край, Тюмень), Грузії, Вірменії, Азербайджані, Казахстані, Киргизії, Узбекистані, Білоруській РСР, Латвії, Литві, Естонії. Активна концертна діяльність оркестру є свідченням високої популярності колективу серед громадськості України та за її межами.

1973 р. Оркестр українських народних інструментів МХТ УРСР перейменовано в **Київський оркестр народних інструментів** і переведено з 1 січня 1974 р. у підпорядкування Міністерства культури УРСР.

Для забезпечення належного виконавського рівня оркестру і поповнення його складу із 25 січня по 5 лютого 1977 року у Києві було проведено Республіканський конкурс виконавців на народних інструментах. У конкурсі взяли участь 108 виконавців – артисти музичних театрів і концертних організацій республіки, студенти мистецьких навчальних закладів. Результати конкурсу свідчать про те, що істотно бракувало виконавців на народних інструментах, особливо не вистачало цимбалістів, бандуристів, сопілкарів, виконавців на кобзі. Кафедрам народних інструментів мистецьких навчальних закладів України пропонувалося збільшити кількість студентів у класі цимбалів, відкрити класи сопілки та інших народних духових інструментів, ознайомити всіх студентів кафедри з українським народним інструментарієм, створити ансамблі народних інструментів, вивчати народно-інструментальне виконавство.

Та, попри все, Київський оркестр народних інструментів продовжував активну творчу діяльність. На особливу увагу заслуговує й те, що в цей час при оркестрі було створено ансамбль народних інструментів. До його складу входили сопілки, кувиці, скрипки, бандура, цимбали, контрабас, ліра, козобас, бугай, бубон, береста, бухало. У репертуарі цього колективу переважали твори, побудовані на фольклорній основі (українська народна пісня «В кінці греблі шумлять верби», «Полька» в обробці І. Марченка та ін.).

У 1982 р. художнім керівником та головним диригентом Київського оркестру народних інструментів став заслужений артист УРСР П. Терпелюк. З його діяльністю пов'язані деякі зміни в інструментальному складі оркестру. Так, збільшилися групи струнно-смичкових, духових дерев'яних і мідних інструментів. Майже не використовувались епізодичні інструменти (козацькі труби, ріжки, сурми, трембіти, ліра, бугай, козобас та ін.). Кобзи-прими було замінено домрами, які до того не входили до

складу Київського оркестру народних інструментів. Групу бандур було переміщено на правий бік оркестру, що призвело до послаблення її звучності, кобзи розташовані на задньому плані. Натомість група струнно-смичкових інструментів була розміщена на першому плані зліва. За свідченням фахівців, ці зміни істотно вплинули на тембральну палітру оркестру. Звучання колективу втратило свій неповторний національний колорит. М. Головащенко зазначав, що у такому складі оркестр нагадував швидше «не народний, а симфонічний оркестр (у зменшеному варіанті) з додатком народних інструментів» [1].

У 1984 р. Київський оркестр народних інструментів очолив народний артист України, лауреат Державної премії України імені Т. Г. Шевченка В. Гуцал. Із його діяльністю пов'язаний новий етап в історії колективу. Він характеризується творчим піднесенням оркестру, збагаченням тембральної палітри колективу, плідною співпрацею з композиторами і видатними співаками.

Перелік репертуару дає можливість простежити зростання оркестру як художньої одиниці. Відповідно до цього, визначимо деякі особливості репертуарної політики Київського оркестру народних інструментів. Для того, щоб краще простежити розвиток репертуару колективу, розглянемо його поетапно, де перший етап – 1970-ті рр., другий – 1980-ті рр.

Слід відмітити, що репертуар колективу складали різноманітні за характером і за жанром твори. У 1970-х роках особливе місце в репертуарі оркестру посідають обробки народного мелосу: «Полтавський козачок» Я. Лапинського, «Диканські музика», фантазія на народні теми «Ковалі» Я. Орлова, «Закарпатські вишиванки» С. Мартона, «Українські народні мелодії» для цимбалів з оркестром Д. Попічука, «Українські народні мелодії» І. Міського, «Закарпатські ескізи» В. Гомоляки. Поруч із цим репертуарний список колективу свідчить, що більшість виконуваних ним творів належала перу українських композиторів. Для нього творили Г. Верьовка, В. Кирейко, А. Кос-Анатольський, В. Польовий, А. Філіпенко, А. Штогаренко та ін.

Оркестр виконував перекладення класичних творів українських, російських та зарубіжних композиторів. До них належали Увертюра з опери «Чорноморці», «Елегія» М. Лисенка, «Щедрик», «Дударик» М. Леонтовича, «Гагілка» С. Людкевича, «Веснянка» Л. Колодуба, «Перепілка» Л. Ревуцького, «Думка», «Пісня» В. Барвінського, сюїта з балету

«Тіні забутих предків» В. Кирейка, «Рапсодія» Л. Дичко, «Не искушай мене» М. Глінки, «Романс» Д. Шостаковича, «В наслідування Альбенісу» Р. Щедріна, «Серенада Сміта» Ж. Бізе, «Болеро» Д. Верді, «Над Влтавою» А. Дворжака, «Казки Віденського лісу» Й. Штрауса та ін. Разом із цим до репертуару колективу входили пісні і танці народів СРСР та марші.

Своєрідність виконавського стилю Київського оркестру народних інструментів представлена також у оригінальних творах, створених у 1970-х рр. Серед них: «Гопак» Я. Орлова, «Веснянка» В. Гуцала, «Гуцульські наспіви» Т. Ремешила, «Фантазія для бандури з оркестром» К. Мяскова, «Визволителі», «Свято обжинок» І. Марченка, «Київська увертюра» В. Гомоляки, «Поема-рапсодія» для бандури з оркестром М. Дремлюги та ін.

До репертуару оркестру також входили супроводи пісням, що звучали у виконанні видатних українських співаків: народних артистів України О. Басистюк, Г. Гаркуші, Д. Гнатюка, М. Кондратюка, Л. Кондрашевської, Є. Мірошниченко, Д. Петриненко, А. Солов'яненко.

Отже, характеризуючи жанрову спрямованість репертуару Київського оркестру народних інструментів у 1970-х рр., можемо сказати, що основу його складали обробки народного мелосу, чільне місце в репертуарі колективу займали перекладення класичних творів вітчизняних та зарубіжних композиторів і оригінальні твори, які написали українські композитори для оркестру.

Композиторська творчість для оркестру народних інструментів цього періоду характеризується насиченістю образної сфери і музичної мови, імпровізаційним характером, що притаманний народному музикуванню, збагаченням тембрового колориту оркестру.

У 1980-х рр. спостерігається активізація композиторської творчості для оркестру народних інструментів. Особливо яскравими у концертно-виконавській діяльності народних оркестрових колективів були симфонічна сюїта «Рідні джерела» А. Гайденка, «Думи мої», «Поема» К. Мяскова, «Гуцульська рапсодія» К. Некрасова, «Фантазія на гуцульські теми» П. Теуту – Г. Попадюка, «Партита» В. Степурка, «Маленька українська симфонія» Ю. Щуровського.

Загалом, у творчості українських композиторів для народного оркестру цього періоду відбувається процес узагальнення локальних національно-характерних елементів. Інтонації фольклору західних регіонів України

стають загальноприйнятими нормами музичної виразності і використовуються як частка загальнонаціонального надбання. Зокрема, це відображалося у таких творах для оркестру, як, наприклад, «Румунські народні мелодії» Д. Попійчука, «Гуцульське капричіо» Г. Жуковського, «Українська рапсодія» Л. Левицького, Сюїта для оркестру на теми українських пісень, сюїта «Радуйся, Гуцуліє», Фантазія для скрипки з оркестром, «Гуцульська рапсодія» для скрипки з оркестром, «Віночок українських народних пісень» П. Терпелюка. Цим композиціям притаманні такі особливості як використання ладів народної музики, швидких темпів, вишуканої мелізматички, різноманітних ритмічних малюнків (синкопованого, пунктирного ритмів).

У другій половині 1980-х рр. репертуар Київського оркестру народних інструментів поповнився новим списком оригінальних творів, які відзначалися національним колоритом. До них належать «Веселка» В. Пацукевича, «Святковий настрій» Я. Губанова, «Лани мої широкії» Ю. Щуровського, фантазія на тему української народної пісні «Ой, чого ти, дубе» С. Василенка, «Жартівлива» Д. Клебанова, «Український марш» О. Зноско-Боровського.

У цей час також були створені великі циклічні твори із симфонічним розвитком, що стали новим етапом як для композиторів, так і для оркестру. Серед них: «Концерт для оркестру» В. Шумейка, сюїта «Пори року» В. Степурка, «Поема» В. Пацукевича, «Увертюра» Ю. Щуровського, «Концерт для оркестру» Б. Буєвського.

З'явилися також композиції народно-інструментального характеру: «Народне свято» Г. Цицалюка, фантазія на тему «Ой, у полі криниченька» В. Дяченка, «Українська фантазія» І. Марченка, «Ой, при лужку» Є. Кравченка, «Українські візерунки» Д. Попічука.

Отже, розглянувши репертуар Київського оркестру народних інструментів 1980-х рр., можемо стверджувати, що цей період позначений появою низки великих циклічних творів (сюїта, фантазія, рапсодія, концерт, увертюра), виконання яких потребувало від оркестру високої професійної майстерності й оригінальних творів українських композиторів, що наповнені яскравим національним колоритом.

Таким чином, доходимо висновку, що репертуар оркестру еволюціонував. Якщо на першому етапі (1970-ті рр.) його складали переважно обробки народного мелосу, перекладення деяких зразків класичної музики та

невелика кількість оригінальних творів, то вже на другому етапі (1980-ті рр.) творча діяльність оркестру викликала неабияку зацікавленість професійних композиторів, які для Київського оркестру народних інструментів почали створювати складні композиції з симфонічним розвитком, і високохудожні оригінальні твори. Огляд репертуару Київського оркестру народних інструментів (із 1987 р. – Державного оркестру народних інструментів Української РСР) дав нам можливість зробити висновок про чільне місце колективу в культурно-мистецькому житті країни.

Слід відмітити, що організація професійних українських народних оркестрів стала видатною подією в мистецькому житті України, підвищила статус народно-інструментального мистецтва в українському суспільстві. І, що найголовніше, творча діяльність Київського оркестру народних інструментів вивела народно-оркестрове виконавство з побутового на якісно новий рівень високої виконавської майстерності, на професійний рівень. Оркестр посів чільне місце в національному мистецькому житті країни.

Це явище спричинило появу і розвиток інших колективів подібного типу (навчальних і самодіяльних українських оркестрів народних інструментів). Вони мали перед собою зразок функціонування повноцінного українського народного оркестру. Так, у листопаді 1970 р. у Львівській консерваторії було організовано український оркестр народних інструментів (керівник – М. Корчинський), а у вересні 1971 р. під керівництвом Т. Ремешила почав функціонувати український народний оркестр Львівського відділення МХТ УРСР. Пізніше, у 1978 р. на кафедрі народних інструментів Рівненського інституту культури теж було створено колектив подібного типу. До цього в інституті функціонував експериментальний український камерний оркестр.

Творча діяльність професійних оркестрів сприяла також розвитку художньої самодіяльності. Адже самодіяльними колективами в цей період керували вже фахівці, які здобули професійну музичну освіту – це сприяло піднесенню виконавського рівня цих оркестрів. Ще однією причиною розвитку була орієнтація самодіяльних колективів у своїй діяльності на репертуар професійних оркестрів.

Справжній розквіт народно-оркестрового виконавства продемонстрував Всесоюзний фестиваль самодіяльної художньої творчості трудящих (1975 – 1977). Учасниками згаданого заходу стали багато самодіяльних українських оркестрів народних інструментів, які отримали найбільше по-

ширення в західних регіонах України (Івано-Франківська, Львівська, Чернівецька, Тернопільська області). Серед них – оркестр «Гуцулія» Коломийського районного будинку культури (художній керівник – заслужений артист УРСР П. Терпелюк), уже згадуваний український народний оркестр Косівського районного будинку культури (художній керівник – Д. Біланюк), оркестр будинку культури с. Шепіт Косівського району (художній керівник – М. Думітрак), український оркестр народних інструментів Верховинського лісокомбінату (художній керівник – А. Кікінчук), оркестр будинку культури с. Космач Косівського району (художній керівник – М. Дехтяр), український народний оркестр педучилища м. Коломия (художній керівник – М. Тимофіїв), оркестр Чернівецького університету (художній керівник – І. Кирилюк), українські народні оркестри Кіцманського (художній керівник – В. Мельницький) та Глибоцького (художній керівник – Ю. Блищук) районних будинків культури.

До складу перелічених колективів входили група струнно-смичкових: скрипки, альти, віолончелі, контрабаси; група дерев'яних духових: сопілка, флейта, кларнет, деякі колективи використовували труби і тромбони; акордеони; цимбали; ударні інструменти. Аналіз інструментального складу згаданих оркестрів дає підстави стверджувати, що саме тут чітко простежується регіональний принцип розвитку народно-інструментальної музики в Україні загалом і народного музичного інструментарію зокрема. Про це свідчить група бандур, яка знайшла своє застосування лише в оркестрі Чернівецького університету.

Створення такої великої кількості самодіяльних народних оркестрів у зазначений період свідчить про розвиток народно-оркестрового виконавства України.

Музична самодіяльність загалом і народно-оркестрове виконавство зокрема поступово набували рис професіоналізму. Це пов'язано з розвитком професійного навчання на народних інструментах, відродженням і вдосконаленням народного музичного інструментарію, створенням оригінального репертуару для народно-оркестрових колективів, підвищенням виконавської майстерності.

Таким чином, організація професійних українських народних оркестрів відіграла важливу роль у розвитку народно-оркестрового виконавства України.

Контрольні запитання

1. Чим характеризується творча діяльність Оркестру народних інструментів Українського радіо і телебачення?
2. У чому полягає своєрідність Оркестру українських народних інструментів МХТ УРСР?
3. Яке значення мала організація професійних українських народних оркестрів для розвитку народно-оркестрового виконавства України?

Список використаної та рекомендованої літератури

1. Головащенко М. Пошук і результат / Головащенко М. // Культура і життя. – 1983. – 9 січня.
2. Гуменюк А. Українські народні музичні інструменти / Гуменюк А. – К. : Наукова думка, 1967. – 241 с.
3. Гуцал В. Київський оркестр народних інструментів / Гуцал В. // Народна творчість та етнографія. – 1975. – № 1. – С. 88–89.
4. Гуцал В. Запорізький марш / Гуцал В. – К. : Вік ЛТД, 1995. – 48 с.
5. Давидов М. Історія виконавства на народних інструментах. (Українська академічна школа): підруч. [для вищ. та серед. муз. навч. закл.] / Давидов М. – К. : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2005. – 420 с.
6. Жолдак Б. Музичні війни або талан Віктора Гуцала: художньо-документальна повість / Жолдак Б. – К. : Криниця, 2004. – 416 с.
7. Іванов П. Оркестр українських народних інструментів / Іванов П. – К. : Музична Україна, 1981. – 110 с.
8. Мистецтво України: біографічний довідник / [упоряд.: А. Кудрицький, М. Лабінський / за ред. А. Кудрицького]. – К. : Українська енциклопедія, 1997. – 700 с.
9. Носов Л. Музична самодіяльність Радянської України: (1917 - 1977) / Носов Л. – [2-е вид., пер. й доп.]. – К. : Музична Україна, 1984. – 72 с.

9 ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ НАРОДНО-ОРКЕСТРОВОГО ВИКОНАВСТВА У ПЕРІОД НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ

Початок 90-х рр. XX ст. – це період здобуття Україною державної незалежності. У цей час відбуваються радикальні зміни, які мають істотний вплив на культуру, формується нова соціокультурна реальність. У суспільстві, яке у філософській та соціологічній літературі визначається як «постіндустріальне» або «інформаційне», змінюються системи ціннісних орієнтацій, виникають нові технології, зростає роль теоретичного знання у виробничому процесі. У цей час відбувається формування нових принципів культуротворчості, мистецтво звільняється від ідеологічних утисків і шукає своє місце у світовому художньому процесі. Зростає потяг до джерел історії та культури України, з'являється зацікавленість традиційною народною культурою, найкращими зразками фольклору. Звісно, це суттєво активізує процес розбудови музично-культурного життя. Спостерігаються нові тенденції в розвитку музичної культури України. Зокрема переорієнтація музично-культурної політики на відродження основ національної свідомості, духовності, гуманізму.

Ці процеси знайшли своє відображення у заснуванні різних мистецьких організацій. Так, на початку 1990-х рр. при Всеукраїнській музичній спілці України було створено Асоціацію діячів народно-інструментальної музики, діяльність якої спрямовувалася на розвиток народно-інструментального мистецтва. Члени Асоціації займалися питаннями відродження й удосконалення народного музичного інструментарію, формування інструментального складу оркестрових колективів, створення репертуару та видання методичної літератури для них, покращення матеріально-технічної бази самодіяльних та професійних оркестрів.

Разом із тим, у культурі України досліджуваного періоду спостерігаються й інші тенденції, які відзначають вітчизняні вчені. Унаслідок економічної кризи (кінець 80-х – початок 90-х рр. XX ст.) відбувся розпад традиційно централізованої, одержавленої галузі культури. Посткомуністична еліта втратила інтерес до культури як політичного чинника, як засобу ідеологічної обробки населення.

Помітними стали труднощі у роботі підприємств музичної промисловості. З 1990-х рр. проблема музичного інструментарію стала однією з найголовніших і найактуальніших проблем народно-інструментального

виконавства. Переважна більшість продукції Чернігівської та Львівської дослідно-експериментальних фабрик музичних інструментів не відповідає вимогам щодо якості. Особливо проблемним було і залишається налагодження випуску необхідної кількості інструментів, які використовуються у діяльності народних оркестрів (бандур, кобз, цимбалів, духових дерев'яних інструментів). Уже було зазначено, що ці інструменти виготовляли переважно окремі майстри в обмеженій кількості.

Ще однією проблемою народно-інструментального мистецтва у цей період було припинення нотовидавництва, і в тому числі й партитур для народно-оркестрових колективів. Це пов'язано зі стрімким скороченням бюджетного фінансування культури. Тому партитури, які створювали професійні композитори та керівники народних оркестрів, поширювалися локально «самвидавом» в Одесі, Донецьку, Харкові, Києві, Львові та інших містах. Як бачимо, ці проблеми гальмували розвиток народно-оркестрового виконавства.

Складні суспільно-політичні процеси, пов'язані з розпадом тоталітарної політичної системи, призвели до значного зменшення мережі установ культури і колективів художньої народної творчості. Вітчизняні вчені зазначають, що відсутність власної ініціативи закладів культури і художніх колективів, їхня неготовність до функціонування в умовах вільного ринку були однією з причин занепаду художньої самодіяльності. На цьому тлі зростає значення професійних і навчальних оркестрів народних інструментів.

9.1 Національний академічний оркестр народних інструментів України

Одним із провідних професійних народно-оркестрових колективів є **Національний академічний оркестр народних інструментів України**, очолюваний народним артистом України, лауреатом Національної премії України імені Т. Г. Шевченка В. Гуцалом. Художні принципи В. Гуцала ґрунтуються на розширенні жанрово-стильової палітри репертуару та залученні оригінальних високохудожніх творів сучасних композиторів, органічному поєднанні народної та академічної традицій, використанні у складі оркестру різноманітного народного музичного інструментарію, розкритті технічно-виражальних можливостей епізодичних інструментів, досягненні злагодженості і тембральної колоритності оркестрового звучання.

Національний академічний оркестр народних інструментів України

Характерними ознаками колективу є довершеність інструментального складу, різнобарвність жанрово-стильової палітри репертуару, опора на національні традиції народного музикування, висока професійна майстерність виконавців.

Важливим фактором будь-якого оркестрового колективу є його інструментальний склад. Слід відмітити, що на сьогодні Національний академічний оркестр народних інструментів України має найоптимальніший (щодо кількості та якості) інструментальний склад, що формувався протягом 40 років. За весь цей період становлення, формування, розвитку відбувалися постійні зміни (реконструкція та відродження забутого інструментарію, введення до оркестру нових інструментів). Інструментальний склад саме цього оркестру ввібрав у себе всю новизну, усі здобутки і перетворення народно-оркестрового виконавства України.

У складі цього колективу – 60 виконавців. Струнно-смичкові (скрипки перші – шість, скрипки другі – шість, альти – три, віолончелі – три, контрабаси – два), струнно-щипкові (кобзи-прими – чотири, кобзи-альт – дві, кобзи-тенор – чотири, бандури перші – шість, бандури другі – п'ять); струнно-ударні (цимбали концертні – двоє); духові (флейти – дві, гобої – два, кларнети – два, баян – один, труба – одна, тромбон – один, сім'я сопілок); ударні (литаври, великий барабан, тарілки, трикутник, бубон). Представлені тут також епізодичні інструменти – ліра, сурми, флюяра, теленка, свиріль, зозульки, дрімба, козобас, бугай та інші.

Визначимо особливості інструментального складу Національного академічного оркестру народних інструментів України.

1. Повний оркестровий діапазон.
2. Значні технічні та художньо-виражальні можливості.
3. Повноцінність оркестрових груп щодо складу голосів, діапазону.
4. Динамічний баланс між оркестровими групами.
5. Широке застосування епізодичного інструментарію, який надає унікальності і неповторності звучанню оркестру.
6. Можливість оркестру виконувати різноманітний репертуар (від народної музики – до зразків світової класики).
7. Відповідність інструментального складу оркестру характеру української національної музики.

Саме ці риси Національного академічного оркестру народних інструментів України дають нам підстави говорити про довершеність ін-

струментального складу цього колективу. В оркестровій звучності інструментального складу оркестру відображається національний колорит і розмаїття форм народного музикування в традиційних ансамблях.

Важливе значення для розуміння художніх засад Національного академічного оркестру народних інструментів України має виконавський репертуар, у якому одне з провідних місць посідають обробки народного мелосу. Оркестр створив багато різноманітних концертних програм, до яких входять народно-інструментальні і фольклорні композиції, перекладення класичних творів українських і зарубіжних композиторів, оригінальні твори вітчизняних композиторів, вокально-інструментальні твори із солістами – видатними українськими співаками. Серед них: «Перлини народної музики», «Сторінки української класики», «Мелодії України», «Танцювальні награвання», «Перлини української вокальної музики», «Перлини українського гумору», «Нові імена України», «Програма для дитячої філармонії», «Програма камерного складу Національного оркестру народних інструментів України», «Програма ансамблю Троїсті музики». У концертах часто звучать оригінальні ансамблі: сопілкарів, дримбарів, виконавців на народних зозульках, троїстих музик, ансамбль бандуристів.

Оркестр має багатий репертуар. До нього входять композиції на українські народні теми – «Українська в'язанка» Ю. Алжнєва, «Подільський козачок» І. Вимера, «Мелодія і буковинські козачки» В. Гекера, Закарпатський весільний танок «Березянка», «Троїсті музики», «Танцювальні награвання» В. Гуцала, «Свято на Буковині» О. Должикова, «Коло» Є. Кравченка, «Гуцульські старосвітські награвання» для сопілки з оркестром Л. Колодуба, твори великої форми – «Гуцульська фантазія» С. Орла, музична фантазія «Калинонька» М. Стецюна, Фантазія на тему української народної пісні «І шумить, і гуде» І. Щербакова, Поема для сопілки з оркестром «Суголосся Світояру» Ю. Алжнєва, низка мініатюр, здебільшого на народні теми – «Чернігівська полька» О. Должикова, «Гумореска» Ю. Шевченка, «Козачок», «Полька» І. Іващенко та ін. Ці твори презентують народно-інструментальну музику Поділля, Слобожанщини, Гуцульщини, Буковини і яскраво відображають регіонально-локальні народні виконавські традиції.

Ансамбль виконавців на зозульках Національного академічного оркестру народних інструментів України

Помітною тенденцією в художньо-репертуарній парадигмі оркестру стало активне залучення до всіх програм майстерно оркестрованих творів української і світової класики (Д. Бортнянського, Й. Брамса, А. Веделя, М. Вербицького, М. Глінки, С. Гулака-Артемовського, А. Дворжака, С. Завадського, М. Калачевського, М. Леонтовича, М. Лисенка та ін.), творів сучасних композиторів – В. Зубицького, В. Кирейка, А. Кожем'якина, Я. Лапинського, Є. Льонка, В. Подгорного, В. Рунчака, М. Скорика, Є. Станковича, В. Степурка, Ю. Шевченка, В. Шумейка, І. Щербакова. Виконання творів цих композиторів сприяє підвищенню художньо-мистецького рівня виконавців.

Національний академічний оркестр народних інструментів України також супроводжує виступи видатних українських співаків – народних артистів України М. Кондратюка, Н. Матвієнко, Д. Петриненко, М. Стеф'юк.

Однією з особливостей репертуарної політики колективу є залучення танцювальних і літературно-музичних композицій із сюжетним розвитком і розвиненою драматургією. Показовою є літературно-музична композиція О. Вишні «Ярмарок», створена оркестром разом із народним артистом України А. Паламаренком. У цій композиції оркестр акомпанує декламатору. Тут яскраво простежується використання елементів театралізованого дійства, до чого спонукають характерні особливості народної музики і традиції ансамблю троїстих музик.

Загалом, порівнюючи репертуар, який виконував оркестр у 1980-х рр. із тим, що виконує сьогодні, можна відмітити деякі тенденції у його розвитку. Зокрема у репертуарі колективу збільшилася кількість оригінальних композицій і великих циклічних творів (концерт, рапсодія, фантазія, сюїта), з'явилися ряд композицій, написаних для інструментів, на яких виконують соло у супроводі оркестру (свиріль, сопілка, кобза, цимбали, ліра) і твори, у яких активно використовується епізодичний народний інструментарій (трембіта, дрімба, козобас, бугай та ін.).

Отже, характерними стильовими рисами творів, які виконує оркестр на сучасному етапі, є органічний синтез народної традиції (використання фольклорних зразків, специфічних колористичних тембрів, відродження особливостей народного виконання) та професійної традиції (оркестрові обробки народного мелосу з використанням сучасних симфонічних методів мислення, застосування нових принципів тематичного розвитку). Це пов'язано зі збагаченням інтонаційного строю музики для українського ор-

кестру народних інструментів – мелодики, гармонії, ладу, поліфонії, оркестровки, метроритму і т. п.

Національний академічний оркестр народних інструментів України проводить інтенсивну гастрольну діяльність в Україні та поза її межами (Росія, Азербайджан, 2002 р.). З ним виступали солісти Національного академічного театру опери і балету України імені Т. Г. Шевченка (І. Даць, І. Семененко, М. Стеф'юк, М. Талаба) і Національної філармонії України (В. Буймістер, А. Остапенко). Виступи оркестру отримали схвальні відгуки російської та азербайджанської преси. Активна концертно-гастрольна діяльність колективу сприяє ознайомленню широких верств громадськості з найкращими зразками народно-інструментального мистецтва України.

Національний академічний оркестр народних інструментів України є учасником різноманітних культурно-мистецьких заходів. Серед них: «Молоді голоси – зірки національної опери» (1998) – оркестр акомпанував лауреатам міжнародних та республіканських конкурсів; у «Колі друзів» (1999) і «Золоті сторінки української класики» (1999) – супроводжував виступи дуету Л. Маковецької і О. Трофимчука, Л. Березняк (Австралія), О. Гурця, А. Мокренка, Ф. Мустафаєва, Л. Семененка, В. Степової. Всеукраїнський фестиваль «Рідна мова калинова» (2005), у рамках якого виступи колективу проходили у Чернігові, Сумах, Полтаві, Харкові, Луганську, Донецьку, Дніпропетровську, Запоріжжі, Кіровограді, Черкасах, Києві. За участю оркестру відбувся також Всеукраїнський фестиваль «Солов'їна молодь України» (2005). Національний академічний оркестр народних інструментів України постійно бере участь у міжнародному музичному фестивалі «Київ-Музик-Фест». Визнання художніх досягнень оркестру в Україні та за її межами є яскравим свідченням високої майстерності та художньої досконалості виконавського мистецтва колективу.

Національний академічний оркестр народних інструментів України виконує просвітницьку функцію, що полягає у створенні певних освітніх програм. Оркестр влаштовує багато концертів для дітей, перед виступами колективу читаються лекції про особливості розвитку народної музики, демонструються народні музичні інструменти. У Національній філармонії України за участю оркестру проходять лекції-концерти «Чарівна паличка диригента». У 1994 р. колектив був учасником програми «Мелодії України», у якій висвітлювалася багатовимірна картина народної музичної культури України. Отже, активна творча діяльність колективу сприяє форму-

ванню музичних смаків широкої слухацької аудиторії.

Варто відмітити, що при Національному академічному оркестрі народних інструментів України є музей народних інструментів (він є філіалом Державного музею театрального, музичного і кіномистецтва України), де зберігаються старовинні зразки інструментів, що побутували на території України в минулому. Тут представлені народні духові інструменти, колекція бандур, кобз, лір вітчизняних музичних майстрів. Музиканти оркестру постійно вдосконалюють народні інструменти (сопілки, зозулі, бандури, кобзи, цимбали), працюють над покращенням їхніх технічних і звуковиразжальних можливостей з метою використання у колективі. Водночас багато артистів оркестру володіють не лише одним, а кількома народними інструментами, що свідчить про їхню високу професійну майстерність.

Національний академічний оркестр народних інструментів України виробив свій індивідуальний виконавський стиль. Цей стиль ґрунтується на тембральній насиченості оркестрового звучання завдяки використанню у складі оркестру всього розмаїття народного музичного інструментарію, який побутує сьогодні на теренах України; превалюванні в репертуарі оркестру обробок народних мелодій, що підкреслює художню своєрідність і міцний зв'язок колективу з традиціями народної музичної творчості; емоційності виконання та багатстві прийомів і засобів. Яскрава самобутність оркестру, своєрідність виконавського стилю, який базується на традиціях народного музикування, забезпечують йому заслужений успіх і визнання.

Отже, слід підкреслити визначну роль Національного академічного оркестру народних інструментів України для розвитку народно-оркестрового виконавства України, для формування репертуарної політики та популяризації високохудожніх зразків народної музичної творчості, для збереження, реконструкції та удосконалення українського народного музичного інструментарію, для популяризації національного народно-інструментального виконавства в Україні та за її межами.

9.2 Академічний оркестр народної та популярної музики Національної радіокомпанії України

У сучасному академічному народно-оркестровому виконавстві одне з важливих місць посідає **Академічний оркестр народної та популярної музики Національної радіокомпанії України (НРКУ)**. У різні періоди цей оркестр очолювали відомі митці: А. Бобир та В. Варакута. Їхня творча діяльність сприяла формуванню своєрідного виконавського стилю колективу. Із призначенням на посаду 1996 р. художнього керівника і головного диригента народного артиста України С. Литвиненка в історії оркестру розпочинається новий етап.

Художні принципи С. Литвиненка ґрунтуються на розширенні й оновленні репертуару шляхом використання в оркестрі творів сучасних українських композиторів, передусім, композицій, які характеризуються поєднанням інтонацій народного мелосу, фольклору із принципами розвитку симфонічної драматургії. Важливими рисами є також формування своєрідного інструментального складу; опора на народні традиції музикування і їх поєднання із сучасними формами музичного розвитку; злагодженість оркестрового звучання.

Творча діяльність Академічного оркестру народної та популярної музики НРКУ різнобічна: він виконує інструментальні твори, різні за стилем, жанром і характером, супроводжує виступи солістів-співаків та інструменталістів. При оркестрі є ансамбль бандуристок.

Слід наголосити, що основним напрямком роботи колективу є фондові записи для НРКУ. Відповідно до цього оркестр має своєрідний виконавський стиль, якому притаманні такі ознаки: камерність і злагодженість оркестрового звучання, жанрове розмаїття репертуару, художня досконалість, висока технічна майстерність.

Розглянемо інструментальний склад зазначеного колективу. В оркестрі – 35 виконавців. До нього входять струнно-смічкові (скрипки перші – п'ять, скрипки другі – чотири, альти – два, віолончелі – дві, контрабас – один); струнно-щипкові (бандури – п'ять, кобзи-прими – дві, кобзи-тенор – дві); струнно-ударні – цимбали концертні – двоє. Духові: сопілка – одна, флейти – дві, гобої – два, кларнети – два, баяни – два, фагот – один. Ударні: литаври, бубон, малий барабан, великий барабан, трикутник. Використовуються епізодичні інструменти – ліра, свиріль, бугай, козобас та ін. Аналізуючи інструментальний склад цього оркестру, слід відмітити, що група духо-

вих тут представлена повним складом дерев'яних інструментів і зовсім не має мідних, що знову ж таки підкреслює камерність звучання колективу.

У репертуарі оркестру переважає народно-інструментальна музика. Жанрово-стильову палітру репертуару колективу визначають: обробки народного мелосу (Фантазія на тему української народної пісні «Їхав козак містом» В. Маруніча, «Гуцульська фантазія» В. Тимофіїва, «Жайворонок» Г. Деніку в обробці Д. Попічука), оригінальні твори («Марш покутських музик» В. Парфенюка, «Гопалки» І. Кириліної, «Три концертних п'єси для народних духових інструментів» В. Степурка, сюїта «Ярмаркові замальовки» О. Чухрая), перекладення зразків академічної музики («Ноктюрн» М. Калачевського, «Два вальси» В. Кирейка, «Вічний рух» Р. Каллаче, «Арія» Й. С. Баха та ін.).

До фондових записів Академічного оркестру народної та популярної музики НРКУ належать оркестрові твори. Найвідоміші з них – «Іспанська сюїта», «Хмари Гранади» А. Білошицького, «Концерт для бандури з оркестром», «Концерти для кобзи з оркестром № № 1–4», «Українська рапсодія» для кобзи, високого голосу й оркестру, «Українське рондо» для двох кобз і оркестру К. Мяскова, «Астральна пектораль № № 1–2» В. Степурка, Фольк-кантата на народні тексти «Чумацькі пісні» для баритона й українського оркестру народних інструментів В. Рунчака, опера «Опришки» для хору, солістів, читця і оркестру П. Омельчука та ін. Сюди ж входять українські народні та авторські пісні у виконанні солістів-вокалістів.

Академічний оркестр народної та популярної музики НРКУ є прекрасною виконавською базою і творчою лабораторією для випробовування нових творів композиторів. Записи оркестру відзначаються високою якістю, вони мають певні стандарти і зразки, які є взірцем для інших колективів.

Свідченням активної творчої діяльності Академічного оркестру народної та популярної музики НРКУ є виступи з концертними програмами в рамках музичних фестивалів «Київ-Музик-Фест» (1996–2002), «Прем'єри сезону» (2000). Участь у концертах народних та професійних виконавців з українського зарубіжжя на Всесвітньому форумі українців (1999, 2001), у VII Міжнародному фестивалі народної творчості «Золота рибка» (м. Севастополь, 2000), XXII фольклорному фестивалі Єврововної спілки в м. Мішкольц (Угорщина, 2001).

Академічний оркестр народної та популярної музики Національної радіокомпанії України

В оркестрі виховані власні яскраві солісти-виконавці. Серед них: народний артист України Д. Попічук (цимбали), заслужені артисти України Ю. Яценко (кобза, мандоліна), Т. Маломуж (бандура), С. Мирвода (бандура), лауреат міжнародних конкурсів О. Журавчак (сопілка, свиріль), А. Муржа (баян), Є. Собченко (бандура).

З оркестром плідно працюють видатні співаки України В. Бокач, В. Ватаманюк, Л. Давимука, С. Криворучко, М. Миколайчук, Л. Михайленко, Ф. Мустафаєв, В. Пасенюк, Н. Петренко, В. Турець. Солісти Національного академічного театру опери і балету України імені Т. Г. Шевченка І. Борко, О. Гаєвська, О. Ганіна, С. Годлевська, О. Дика, С. Кисла, С. Магера, Н. Николаїшин, О. Терещенко, С. Чахоян, А. Швачка, Т. Штонда, М. Шопша, соліст Мюнхенської опери Т. Конощенко. Солістки Національної філармонії України Л. Кондрашевська, Т. Школьна, солістка Музичного театру для дітей та юнацтва І. Зябченко, солістки Національного будинку органної і камерної музики О. Швидка, М. Ліпінська, соліст Ансамблю пісні і танцю Збройних сил України В. Лісковецький.

Академічний оркестр народної та популярної музики НРКУ часто виступає з Академічним хором імені П. Майбороди НРКУ (художній керівник – Ю. Ткач), Великим дитячим хором НРКУ (художній керівник – заслужена артистка України Т. Копилова), народним хором Київського національного університету культури і мистецтв (художній керівник – О. Скопцова).

Таким чином, Академічний оркестр народної та популярної музики НРКУ впродовж багатьох років свого функціонування виробив своєрідний виконавський стиль, що виявляється в особливостях інструментального складу, жанрово-стильовій багатоманітності репертуару, високій виконавській майстерності.

9.3 Навчальні народно-оркестрові колективи як творчі лабораторії формування виконавської майстерності студентів

Поряд із професійними оркестрами народних інструментів у народно-оркестровому виконавстві існують і навчальні оркестри подібного типу. Це колективи, які функціонують при музичних академіях, університетах культури, музичних училищах, училищах культури тощо. **Навчальні оркестри є творчими лабораторіями, у яких здійснюється експеримента-**

льна робота щодо формування інструментального складу, оновлення репертуару. Завдяки систематичній чітко спланованій навчально-виховній роботі підвищується виконавська майстерність оркестрантів. Творчій діяльності навчальних колективів притаманна орієнтація на професіоналізм зі збереженням найкращих академічних традицій оркестрового жанру.

Яскравим прикладом навчального колективу є **оркестр народних інструментів Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського**.

Історія створення цього колективу сягає 1930 р. За час існування оркестру його керівниками були: М. Геліс, Ю. Тарнопольський, М. Гозулов, М. Білоконєв, А. Білошицький. Сьогодні оркестр очолює заслужений діяч мистецтв України А. Дубина.

Провідною групою колективу є струнно-щипкові інструменти (кобзи: прими, альти, тенори, баси, контрабаси). До його складу також входять група балалайок, бандури, цимбали концертні, група духових інструментів – сопілка, флейта, баяни, група ударних інструментів. Оркестр має великі виконавські можливості та багатотемброву палітру звучання.

Репертуар колективу відзначається багатством та різноманітністю. Оркестр виконує обробки народного мелосу, перекладення класичних творів вітчизняних і зарубіжних композиторів, оригінальні інструментальні та вокально-інструментальні композиції. До Фонду Українського радіо колектив записав Симфонічну сюїту для арфи і струнного оркестру «Фрески Софії Київської» В. Кікти, Концерт для фортепіано з оркестром А. Білошицького, Італійське капричіо П. Чайковського, увертюру «Учень чарівника» П. Дюка, Концерт для бандури з оркестром М. Дремлюги, Концерт для гітари, бандоніона і струнних А. П'яцолли, «Гуцульську фантазію» А. Дубини та ін.

Показові виступи в Українському домі, Національному академічному театрі опери і балету України імені Т. Г. Шевченка, Національній філармонії України, щорічні звіти у Малому і Великому залах Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського, тріумфальний успіх на міжнародному фестивалі народної музики FADJR в Тегерані (Іран) є яскравим свідченням високопрофесійного виконання оркестру народних інструментів **Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського**.

Ще одним навчальним колективом, творча діяльність якого привер-

тає увагу музичної громадськості, є **оркестр українських народних інструментів Львівської державної музичної академії імені М. В. Лисенка**, створений у 1970 р. (художній керівник – М. Корчинський). Провідною групою оркестру є струнно-смічкові інструменти. До його складу також входять сім'я сопілок, кларнети, епізодично – флейти, бандури, цимбали концертні, група ударних інструментів. Звучання оркестру характеризується стрункістю, злагодженістю, багатством тембральної палітри.

Репертуарну основу оркестру складають твори українських композиторів. Для нього характерне поєднання інструментальних творів великих форм (симфонії, фантазії, сюїти) та обробок народного мелосу. Колектив виконує «Українську симфонію» невідомого автора XVIII ст., «Колядки» В. Барвінського, Парафраз «Ой що ж бо то та й за ворон» С. Людкевича, «Гудаки» М. Колесси – М. Корчинського, «Думку» і «Чабарашку» А. Кос-Анатольського, «Буковинську польку» Є. Козака – М. Корчинського, «Веснянку» І. Шамо, «Гуцульську фантазію» В. Попадюка.

З оркестром плідно співпрацюють українські співаки: народні артисти України М. Байко, І. Кушплер, Л. Посікіра, Р. Вітошинський, лауреат міжнародних конкурсів Б. Корчинська та ін.

Отже, орієнтація навчальних колективів на репертуар українських композиторів, певна стабільність інструментального складу, злагодженість оркестрового звучання є свідченням високої виконавської майстерності оркестру і наближенням їх за своїми характерними ознаками до професійного.

9.4 Творча діяльність аматорських оркестрів народних інструментів на сучасному етапі

Попри занепад художньої самодіяльності у 1990-х рр. і припинення діяльності багатьох творчих колективів на сьогодні в Україні функціонує ще низка аматорських народних оркестрів, які відзначаються високим рівнем виконавської майстерності. Серед них варто відзначити кілька аматорських народно-оркестрових колективів, які діють зараз на Харківщині.

Оркестр народних інструментів Палацу культури Харківського тракторного заводу було створено 1948 р. Його керівником був виконавець на домрі О. Светайло. У період з 1963 по 1977 рр. оркестр очолювали випускники Харківської державної консерваторії Б. Міхеєв та В. Ніколаєв. Під їх керівництвом оркестр здобув у 1970 р. почесне звання «народний»,

став лауреатом Всесоюзної олімпіади. Згодом колективом керували І. Трубецький та С. Орач.

З 1988 р. Оркестр народних інструментів Палацу культури Харківського тракторного заводу очолює П. Смирнов, який підготував колектив до участі у всесоюзних конкурсах і фестивалях «Русская мозаика» (м. Севастополь), «Морський бриз» (Керч), «Веселковий світ народних мелодій» (с. Комсомольське). У 2000 р. було здійснено фондовий запис на Українському радіо в циклах програм «З народних джерел», що транслювалися на Першому національному каналі телебачення, а також записи на Харківському радіо і телебаченні. Оркестр став лауреатом фестивалю «Тоніка» (м. Севастополь), отримав звання дипломанта фестивалю, присвяченого 350-річчю Харкова (2004 р.).

У 2004 р. відсвяткував 35-річний ювілей **оркестр народних інструментів імені П. Васюри** Палацу культури Червонозаводського заводу м. Харкова, створений на базі Палацу культури «Будівельник» імені М. Горького. На посаду керівника колективу було запрошено випускника Харківського державного інституту культури П. Васюру, а згодом до нього приєднався випускник Харківської державної консерваторії Д. Остапенко.

У 1970 р. оркестр отримав свій перший диплом лауреата Всесоюзного фестивалю художньої творчості. У 1985 р. колективу було присвоєно почесне звання «народний». У 2000 р. оркестр очолила донька П. Васюри – О. Васюра (піаністка за фахом).

Високим рівнем виконавської майстерності та значними творчими успіхами відзначаються **Народний оркестр народних інструментів обласного Палацу дитячої та юнацької творчості м. Харкова та Зразковий оркестр народних інструментів смт. Комсомольське Зміївського району Харківської області.**

У 1935 р. В. Комаренко створив оркестр народних інструментів при Харківському палаці піонерів. У 1936 р. у складі колективу налічувалося понад 70 виконавців – учнів молодших і старших класів. Старшу групу очолював В. Комаренко, молодшу – М. Юзефович. 1941 р. у зв'язку з окупацією Харкова німецькими військами оркестр припинив свою діяльність, але після закінчення Великої Вітчизняної війни його робота була відновлена. У 1953 р. до керівництва оркестром повернувся В. Комаренко.

У 1954 р. у складі колективу налічувалося 65 виконавців. В основній

групі було 45 учасників, у підготовчій – 20. Інструментальний склад дитячого оркестру мав «симфонізований» вигляд. Домрово-балалаєчний склад доповнювала група оркестрових тембрових гармонік та баянів.

Новим етапом творчої діяльності оркестру було створення при палаці піонерів Ансамблю пісні і танцю, який очолив П. Слонім, а головним диригентом став В. Комаренко. Збільшилася кількість учасників колективу, розширився та ускладнився репертуар, до якого увійшли твори В. Андрєєва, М. Фоміна, П. Чайковського, Ж. Бізе, Е. Гріга, М. Будашкіна, обробки народного мелосу. Про високий виконавський рівень Ансамблю пісні і танцю свідчить активна концертна діяльність колективу. Ансамбль виступав у Харкові, Києві, Москві, у піонерських таборах «Артек» та «Молода гвардія».

Із лав оркестру вийшли у майбутньому відомі діячі народно-інструментального мистецтва: кандидат мистецтвознавства, професор Харківської державної академії культури Є. Бортник, доктор мистецтвознавства, професор Російської академії музики ім. Гнесіних М. Імханицький, доцент Харківського інституту мистецтв В. Савіних та багато інших музикантів.

З 1969 р. керівником оркестру став учень та послідовник В. Комаренка В. Городовенко. Відповідно до принципів свого попереднього наставника, колектив виконував перекладення найкращих творів класичної та сучасної музики, оригінальні композиції харківських митців – М. Кармінського, І. Ковача, В. Подгорного, А. Гайдєнка, М. Стецюна, Г. Цицалюка.

Оркестр проводив активну концертну діяльність. Його концерти відбувалися в різних містах України, Росії, Білорусії, Естонії, Литви. Найбільшого успіху колектив досягнув наприкінці 1990-х років. У 1998 р. оркестр став володарем Золотого диплому та низки спеціальних призів IV Міжнародного музичного конкурсу в м. Веспрем (Угорщина), у 1999 р. – призу «Срібна струна» XXII Міжнародного музичного фестивалю, а в 2001 р. – власником головного призу «Срібна струна» XXIV Міжнародного музичного фестивалю у м. Бидгощ (Польща). Важливим досягненням колективу є участь у 50-му Європейському музичному молодіжному фестивалі у бельгійському місті Неерпелт. Тут оркестр отримав Гран-прі «Price summa cum laude», диплом та медаль фестивалю.

Зразковий оркестр народних інструментів смт. Комсомольське

Зміївського району Харківської області очолює заслужений працівник культури України В. Біленька.

З 1964 р. гурток народних інструментів із 14 учасників колективу зріс майже до 120 виконавців. У його складі функціонують «головний» оркестр, підготовчий оркестр, вокальний ансамбль «Казка», ансамбль «Веселі ложкарі», з якими проводиться велика просвітницька робота в народно-інструментальному жанрі.

З метою організації творчих зустрічей, проведення фестивалів та концертів, обміну досвідом між колективами у різні роки при оркестрі створено клуб аматорів народної музики «Медіатор», «Філармонію молодого робітника». На базі оркестру концертмейстер цього колективу В. Афанасенко створив благодійну організацію «Дитячий центр підтримки та розвитку національної культури і самодільної художньої творчості».

Колектив неодноразово був учасником дитячих музичних передач: «Грають юні музиканти», «Творчество юных», «Сонячне коло», «Пісня скликає друзів». Оркестр є лауреатом різноманітних фестивалів та конкурсів, зокрема отримав перші премії I Всеукраїнського фестивалю мистецтв «Веселі канікули осені – 98» (м. Київ) і Міжнародного фестивалю дитячого та юнацького мистецтва «Ялтинське літо – 2003» (м. Ялта), Гран-прі Всеукраїнського фестивалю «Українська родина – 2002» (м. Київ), Всеукраїнського огляду народної творчості «Слобожанські передзвони», «Весняні дзвіночки», «Талиця» (м. Харків), «Юні таланти» (м. Алушта), «Тоніка» (м. Севастополь), «Ліра» (м. Миколаїв).

Звучання оркестру відзначається стрункістю, збалансованістю груп, гнучкою динамікою, виразним фразуванням. Володіння такою виконавською технікою дає колективу можливість у процесі підбору репертуару керуватися головним критерієм – художньою цінністю творів, а не їхньою складністю.

Під час виступів у палацах культури, навчальних закладах, на підприємствах та у військових частинах музиканти оркестру виконують важливу місію – популяризують народно-інструментальну музику. Даруючи слухачам своє мистецтво, юні музиканти орієнтуються не на пасивне споживання естетичних, духовних цінностей, а на їх активне створення.

9.5 Особливості розвитку народно-оркестрового виконавства на сучасному етапі

На сьогодні народно-оркестрові колективи мають усталений інструментальний склад, який відповідає усім вимогам оркестрового виконавства. До них входять оркестрові групи, сформовані на основі споріднених чи відносно споріднених інструментів. Оркестри мають великий діапазон, який охоплює весь музичний звукоряд, і значні динамічні можливості. Оркестри народних інструментів обох типів характеризуються великою кількістю оригінальних тембрів; наявність споріднених і контрастних тембрів збагачує звучання колективів.

Сучасний етап розвитку народно-оркестрового виконавства характеризується удосконаленням народного музичного інструментарію. Так, відомий український бандурист і майстер Р. Гриньків у 1999 р. створив для власної концертної діяльності нову київсько-харківську бандуру, що значно розширило виконавські можливості. Майстер збільшив резонаторний отвір, підняв струни над декою – це істотно вплинуло на звукоутворення. Новим також є введення демпфера, який виконує функцію не лише глушника, а й регістра, тим самим надаючи інструментові різного тембрального забарвлення. Ще одним новаторством у конструкції бандури Р. Гриньківа є наявність спеціальної підставки, на якій вона стоїть під час гри.

Значного вдосконалення зазнали і цимбали. Великий внесок у реконструкцію цього інструмента й у створення українського сучасного варіанта концертних цимбалів зробили Г. Агратіна, Д. Попічук, В. Руденко, П. Теуту. Вони розробили власні різновиди малих і середніх цимбалів, взявши за основу угорські зразки, але з використанням окремих елементів традиційних українських інструментів. У 1998 р. Т. Баран на основі власних досліджень та креслень виготовив удосконалений зразок цимбалів системи «Шунда». Сучасний український майстер І. Дутчак (сmt. Богородчани Івано-Франківської області) за створення власного зразка цимбалів був нагороджений грамотою на Світовому конгресі цимбалістів, що проводився у Львові 2002 року.

Музичний майстер Ю. Збандут активно вдосконалює кобзу. У 2002 р. він створив кобзу з новою акустичною конструкцією – системою замкненої ударної музичної хвилі, завдяки чому цей інструмент набув виразного сріблястого звучання. Згодом Ю. Збандут виготовив цілу сім'ю кобз (прима, альт, тенор, бас, контрабас), яка успішно застосовується в ор-

кестрі народних інструментів Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського.

Та, слід відзначити, що на сучасному етапі для народно-оркестрових колективів є надзвичайно актуальним удосконалення групи народних духових інструментів (сурми, козацької труби, трембіти та ін.), покращення їхніх технічних і звуко-виражальних можливостей. Широке використання цих інструментів в оркестрах спричинить розмаїття тембрового колориту оркестрового звучання.

Як бачимо, удосконалення народного музичного інструментарію сприятиме подальшому розвитку народно-оркестрового виконавства.

Сучасний період розвитку народно-оркестрового виконавства також позначений жанрово-стильовою розмаїтістю репертуару. Загалом у репертуарі народно-оркестрових колективів відбито динаміку його розвитку від творів для аматорського музикування до оригінальних високохудожніх зразків. Для формування і поповнення репертуару оркестри народних інструментів використовують багато різних джерел. Основну його частину складають оригінальні твори для оркестру, перекладення (інструментовки) класичної музики, обробки (транскрипції) народних мелодій, сучасний авангард, твори для різних видів ансамблів тощо.

У творчості сучасних професійних оркестрів народних інструментів органічно поєднуються традиції народно-оркестрового виконавства другої половини ХХ ст. та новаторські тенденції, зумовлені творчістю сучасних композиторів, які пишуть для цих колективів (Ю. Алжнева, А. Гайденка, В. Зубицького, В. Степурка, В. Шумейка, Ю. Шевченка та ін.). Однією з характерних ознак композиторської творчості є оновлення принципів втілення фольклорного матеріалу. Твори композиторів характеризуються орієнтацією на давні жанри фольклору, втіленням національних засад на інтонаційно-образному рівні, яскравим виявленням тембрової специфіки народного оркестру, творчими спробами поєднати народну традицію з жанрами професійної музики (інструментальний концерт, токати тощо) та сучасним музичним мисленням. Здійснюються спроби синтезувати фольклорний мелос із музичною стилістикою джазу, естради тощо. Композитори захопилися ідеєю розкриття можливостей інструментів, на яких виконують соло (кобзи, сопілки, свирілі, ліри, цимбалів).

Поруч із фольклорними засадами, яких дотримуються композитори при створенні репертуару для народного оркестру в музичній мові викори-

стовуються також елементи сучасної композиторської техніки – сонористика, зіставлення звукових масивів, колористичні ефекти тощо.

Отже, репертуар оркестру народних інструментів збагатився новаторськими в жанрово-стильовому та виконавському плані творами вітчизняних композиторів. Це сприяє урізноманітненню виконавської палітри, розширенню тембрально-колористичних можливостей, використанню нових засобів виразності оркестрового звучання.

Таким чином, провідними тенденціями народно-оркестрового виконавства на сучасному етапі є:

- використання удосконаленого народного музичного інструментарію;
- усталеність інструментального складу народно-оркестрових колективів;
- професійна підготовленість виконавців;
- оновлення та ускладнення репертуару (масштабні тематичні програми; великі циклічні твори – фантазії, сюїти, концерти, токати, рапсодії; літературно-музичні композиції та ін.);
- поєднання народного мелосу з музично-стильовими особливостями професійної музики.

Контрольні запитання

1. Визначте характерні ознаки творчої діяльності Національного академічного оркестру народних інструментів України.

2. Розкрийте особливості творчої діяльності Академічного оркестру народної та популярної музики Національної радіокомпанії України.

3. Чим відрізняються навчальні оркестри народних інструментів від аматорських та професійних?

4. Які аматорські народно-оркестрові колективи успішно функціонують у наш час?

5. Визначте провідні тенденції народно-оркестрового виконавства на сучасному етапі.

Список використаної та рекомендованої літератури

1. Гриньків Р. Конструкція бандури / Гриньків Р. // Академічне народно-інструментальне мистецтво України XX – XXI ст.: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (23 – 28 березня 2003 р.). – К., 2003. – С. 10.
2. Давидов М. Історія виконавства на народних інструментах. (Українська академічна школа): підруч. [для вищ. та серед. муз. навч. закл.] / Давидов М. – К. : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2005. – 420 с.
3. Ільченко О. Народне оркестрове виконавство: аматорство і проблеми художності: монографія / Ільченко О. / відп. ред. А. Лащенко. – К. : КДК, 1994. – 116 с.
4. Сікорська І. Наче діамант у новій оправі / Сікорська І. // Культура і життя. – 1993. – № 16 – 17. – 29 травня.
5. Цицирев В. Аспекти творчої діяльності оркестрів народних інструментів Харківщини / Цицирев В. // Академічне мистецтво оркестрів народних інструментів і капел бандуристів спеціальних музичних вузів України: тези Всеукраїнської науково-теоретичної конференції (2 грудня 2005 р.). – К., 2005. – С. 72–78.
6. Черкаський Л. Музична палітра Національного оркестру / Черкаський Л. // Народна творчість та етнографія. – 2006. – № 1. – С. 105–110.

ТЕСТИ

1. Музичний майстер, який перший хроматизував звукоряд бандури:

- а) Г. Хоткевич;
- б) О. Корнієвський;
- в) І. Скляр;
- г) В. Тузиченко.

2. Ладкові кобзи почали відроджувати у:

- а) 1910-х рр.;
- б) 1920-х рр.;
- в) 1930-х рр.;
- г) 1950-х рр.

3. Інструменти, що були виготовлені за зразком інструмента, зображеного на картині В. Васнєцова «В кружале» (1919):

- а) ліри;
- б) бандури;
- в) кобзи;
- г) цимбали.

4. Майстер, який виготовив хроматичну сопілку на десять отворів:

- а) Д. Демінчук;
- б) І. Скляр;
- в) В. Зуляк;
- г) Є. Бобровников.

5. Майстри, які займалися удосконаленням волинок:

- а) В. Зуляк, О. Шльончик;
- б) Д. Демінчук, К. Євченко;
- в) Є. Бобровников, Г. Федькин.

6. Перший твір для народного оркестру написав:

- а) О. Мартинсен;
- б) Ф. Богданов;
- в) Г. Литвинов;

г) Г. Верьовка.

7. Першу кафедру народних інструментів було організовано у:

- а) 1921 р.;
- б) 1926 р.;
- в) 1930 р.;
- г) 1934 р.

8. Засновником професійної школи бандурного мистецтва писемної традиції є:

- а) Л. Гайдамака;
- б) П. Іванов;
- в) Г. Хоткевич;
- г) В. Комаренко.

9. Ю. Алжнєв, А. Гайдєнко, Б. Міхєєв, В. Подгорний – педагоги кафедри народних інструментів:

- а) Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського;
- б) Донецької державної музичної академії імені С. І. Прокоф'єва;
- в) Одеської державної музичної академії імені А. В. Нежданової;
- г) Харківського державного інституту мистецтв.

10. Організатором і першим викладачем класу народних інструментів (а згодом – кафедри) Київської державної консерваторії був:

- а) М. Геліс;
- б) М. Давидов;
- в) В. Комаренко;
- г) В. Базилевич.

11. Перша в СРСР виконавська аспірантура для підготовки викладачів для кафедр народних інструментів вищих навчальних закладів була відкрита у:

- а) 1945 р.;
- б) 1951 р.;
- в) 1960 р.;
- г) 1965 р.

12. Кафедра народних інструментів Одеської державної консерваторії була заснована у:

- а) 1950 р.;
- б) 1955 р.;
- в) 1961 р.;
- г) 1965 р.

13. Сьогодні кафедру народних інструментів Львівської державної музичної академії імені М. В. Лисенка очолює:

- а) М. Давидов;
- б) В. Євдокимов;
- в) Б. Міхеєв;
- г) Л. Посікіра.

14. Відомі композитори у сфері народно-інструментального мистецтва:

- а) Б. Лятошинський;
- б) А. Білошицький;
- в) О. Козаренко;
- г) В. Власов.

15. Оркестр народних інструментів Українського радіо і телебачення був створений у:

- а) 1946 р.;
- б) 1950 р.;
- в) 1959 р.;
- г) 1965 р.

16. Першим професійним українським оркестром народних інструментів був:

- а) Мельнице-Подільський український народний оркестр;
- б) Оркестр народних інструментів Українського радіо і телебачення;
- в) Український народний оркестр клубу «Металіст» м. Харкова;
- г) Уманський народний оркестр.

17. Організатор і художній керівник Оркестру українських народних інструментів Музично-хорового товариства УРСР:

- а) А. Бобир;

-
- б) Т. Ремешило;
 - в) Я. Орлов;
 - г) П. Іванов.

18. Основу репертуару Київського оркестру народних інструментів у 1980-х рр. становили:

- а) обробки народного мелосу;
- б) великі циклічні твори;
- в) перекладення класичної музики;
- г) оригінальні твори.

19. Національний академічний оркестр народних інструментів України очолює:

- а) А. Дубина;
- б) В. Гуцал;
- в) С. Литвиненко;
- г) М. Корчинський.

20. Візитною карткою Національного академічного оркестру народних інструментів України є:

- а) «Гопак» Я. Орлова;
- б) «Гуцульські наспіви» Т. Ремешила;
- в) «Гумореска» Ю. Шевченка;
- г) «Запорізький марш» В. Гуцала.

21. Асоціацію діячів народно-інструментальної музики було створено на початку:

- а) 1970-х рр.;
- б) 1980-х рр.;
- в) 1990-х рр.;
- г) 2000-х рр.

22. При якому мистецькому колективі функціонує музей народних інструментів?:

- а) Національному академічному оркестрі народних інструментів України;
- б) Академічному оркестрі народної та популярної музики

Національної радіокомпанії України;

в) оркестрі українських народних інструментів Львівської державної музичної академії імені М. В. Лисенка;

г) оркестрі народних інструментів Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського.

23. Ансамблі сопілкарів, дримбарів, виконавців на народних зозульках функціонують при:

а) Академічному оркестрі народної та популярної музики Національної радіокомпанії України;

б) Національному академічному оркестрі народних інструментів України;

в) оркестрі народних інструментів Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського;

г) оркестрі українських народних інструментів Львівської державної музичної академії імені М. В. Лисенка.

24. Академічний оркестр народної та популярної музики Національної радіокомпанії України очолює:

а) В. Гуцал;

б) А. Дубина;

в) С. Литвиненко;

г) М. Корчинський.

25. Колектив, що є творчою лабораторією для випробовування нових творів композиторів:

а) Національний академічний оркестр народних інструментів України;

б) Академічний оркестр народної та популярної музики Національної радіокомпанії України;

в) Мельнице-Подільський народний оркестр;

г) оркестр народних інструментів Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського.

26. До навчальних колективів належать:

- а) Український народний оркестр клубу «Металіст» м. Харкова;
- б) оркестр українських народних інструментів Львівської державної музичної академії імені М. В. Лисенка;
- в) Мельнице-Подільський народний оркестр;
- г) оркестр народних інструментів Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського.

27. Провідною групою оркестру народних інструментів Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського є:

- а) струнно-щипкові інструменти;
- б) струнно-смічкові інструменти;
- в) струнно-ударні інструменти.

28. Оркестр українських народних інструментів Львівської державної музичної академії імені М. В. Лисенка очолює:

- а) А. Дубина;
- б) С. Литвиненко;
- в) М. Корчинський;
- г) В. Гуцал.

29. Провідною групою оркестру українських народних інструментів Львівської державної музичної академії імені М. В. Лисенка є:

- а) струнно-щипкові інструменти;
- б) струнно-смічкові інструменти;
- в) струнно-ударні інструменти.

30. Аматорські народно-оркестрові колективи, що функціонують на сучасному етапі:

- а) Народний оркестр народних інструментів обласного Палацу дитячої та юнацької творчості м. Харкова;
- б) Мельнице-Подільський народний оркестр;
- в) оркестр народних інструментів с. Наталине Красноградського району Харківської області;
- г) Зразковий оркестр народних інструментів смт. Комсомольське Зміївського району Харківської області.

31. Відомий український бандурист і майстер, який створив для власної концертної діяльності нову київсько-харківську бандуру:

- а) Ю. Збандут;
- б) Т. Баран;
- в) Р. Гриньків;
- г) І. Дутчак.

32. Сучасні композитори, які пишуть для народно-оркестрових колективів:

- а) Ю. Алжнєв;
- б) Л. Дичко;
- в) М. Скорик;
- г) В. Зубицький.

Навчальне видання

Сідлецька Тетяна Іванівна

**ПРАКТИЧНА КУЛЬТУРОЛОГІЯ. ІСТОРІЯ
НАРОДНО-ОРКЕСТРОВОГО
ВИКОНАВСТВА УКРАЇНИ
ЧАСТИНА II**

Навчальний посібник

Редактор В. Дружиніна

Коректор З. Поліщук

Оригінал-макет підготувала Т. І. Сідлецька

Підписано до друку

Формат 29,7×42¼. Папір офсетний.

Гарнітура Times New Roman.

Друк різнографічний. Ум. друк. арк. .

Наклад прим. Зам №

Вінницький національний технічний університет,
навчально-методичний відділ ВНТУ.

21021, м. Вінниця, Хмельницьке шосе, 95,

ВНТУ, к. 2201.

Тел. (0432) 59-87-36.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
серія ДК № 3516 від 01.07.2009 р.

Віддруковано у Вінницькому національному технічному університеті
в комп'ютерному інформаційно-видавничому центрі.

21021, м. Вінниця, Хмельницьке шосе, 95,

ВНТУ, ГНК, к. 114.

Тел. (0432) 59-87-38.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
серія ДК № 3516 від 01.07.2009 р.